

IŠSIDUOSI. BALSU

Mes buvom du įtariamieji. Ne. Gal du labai įtartini. Septynerių metų mažas berniukas, atrodantis kaip ketverių. Tamsiai mėlyna, vietomis įplyšusia striuke. Ir aš, padoriai apsirengusi, keturiasdešimties metų moteris. Ne močiutė ir ne mama. Buvo labai šalta. Nespėtas nuvalyti sniegas gulėjo gatvėje. Šaltas vėjas užsiausdamas pakeldavo jį kaip dulkes. Mes stovėjome susikibę rankom. Kitą ranką vaikas buvo įkišęs į striukės kišenę. Į mus žiūrėjo. Kiekvienas skubrus, bet nužvelgiantis abu nuo galvos iki kojų žvilgsnis veikė tarytum smūgis. Į paširdžius. Jo išvengti reikėjo nedaug. Leisti vaikui ir tą ranką įsikišti į kišenę, pasitraukti nuo jo per žingsnį, nutaisyti globėjišką veidą, kad visiems stotelėje būtų aišku – mes ne pora. Dėl to, kad vaikas neprižiūrėtas, aš nesu kalta. Jis ne mano. Liesas, murzinas jo veidelis, nors prausėsi išeidamas, buvo pamėlęs nuo šalčio. Mes stovėjom stotelėje tvirtai susikibę rankomis, ir aš žinojau, kad nepaleisiu jo rankos, net jei į mus imtų mėtyti ne tik žvilgsnius, bet ir akmenis.

Tačiau švelniai ir tvirtai spausdama vaiko ranką savojoje, aš tapau tos stotelės aferiste. Jei taip meiliai laikau jo ranką, tai kodėl vaikas perbalęs ir apiplyšęs? Jei jis iš patvorio, man svetimas, tai kodėl taip beatodairiškai vienas kitu pasitikėdami, taip neišskiriamai laikomės už rankų? Ar aš tik kuo neapsimetu? Ar šitas vaikas nėra išnaudojamas? Tada nežinojau, kad paėmusi už rankos Vasią, aš visiems laikams, o norėčiau sakyti, vienam dešimtmečiui, peržengiu saugaus pasaulio ribas. Aš, moteris, iš saugios aukštosios mokyklos auditorijos žengiu kelis laiptelius žemyn. Į patį dugną. Ten, kur sunaikinamas beveik kiekvienas. Nors tuo metu man tai neatėjo net į galvą.

Mes važiuom abu. Į „Lėlės“ teatrą. Iš miesto savivaldybės netikėtai paskambino, kad į teatrą pas Kalėdų senelį galėtų ateiti dvylika vaikų. Surinkti vaikus iš gatvės per pusę dienos buvo neįmanoma. Pasakiau, kad mūsų ateis tiek, kiek pasiseks surasti. Kitiems dovanėles perduosim. Vasios brolis Artūras važiuoti su mumis atsisakė. Porą vaikų suradom prie stoties. Po spektaklio Kalėdų senelis pradėjo dalinti dovanėles. Šaukė pavardes. O dovanėlių atsiimti visėjo Vasia. Ir aš vėl pajutau. Į mus žiūri.

Jie atsirado gatvėje, tie vaikai, gal 1993-iaisiais. Jau be priežiūros. Bet dar iš namų. Lakstė apie kioskus. Trynėsi palei stotį. Nuo ryto iki vakaro. Bet dar neelgetavo. Nebuvo tokios patirties. Prieš Kalėdas mes netikėtai gavome labdarą. Drabužių, šimtą keturias plyteles šokolado. Ir man šovė į galvą mintis surengti stotyje jiems eglutę. Kreipėmės į Vilniaus miesto Švietimo skyrių. Pasakėme, tuos, kurie apie stotį, mes susirinksim. Bet gal skyrius turėtų daugiau tokių vaikų adresų. Pagyvenusi darbuotoja pakėlė ranką. Ir trenkė kumščiu į stalą.

– Mes neleisim daryt gėdos Lietuvai!

Adresų vis dėlto gavome. Po keleto apsilankymų. Aštuoniasdešimt trijų landynių adresus. Išsirūpinome geležinkelio stoties administracijos leidimą rengti eglutę. Antrajame aukšte. Laukiamojoje salėje. Tačiau kai atėjome su muzikantais, daiktais ir vaikais, mus užpuolė. Na, policininkas. Jis vilkėjo uniformą, tačiau jo elgesys neturėjo nieko bendra su pareigūno elgesiu. Jis rėkė, grasino nušauti. Kam keliame triukšmą.

Po eglutės. Tą žiemą. Apsisprendėme vasarą rengti stovyklą gatvės vaikams. Jų daugėjo. Jie atrodė labai varganai. Rausėsi šiukšlėse, ieškodami maisto. Valgė bananų žieves. Rinko butelius ir kartonus. Programą pradėjome vykdyti porą mėnesių prieš stovyklą. Pasiskirstė po du, eidavom du kartus per dieną į stotį. Rytą ir vakare. Stengėmės sukiotis prie vaikų, kad jie įsidėmėtų mūsų veidus. Elgėmės labai atsargiai. Nekalbinome. Užkalbinti, kodėl jie čia, ką jie čia veikia, vaikai žaibiškai dingdavo.

Kelias dienas jų nesutikdavai toje vietoje.

Buvo aišku iš karto. Į stovyklą imsime mažuosius. Labiausiai sunykusius. Susirašėme į sąrašą trisdešimt vieną vaiką nuo ketverių iki trylikos metų. Laikėme savaime suprantamu dalyku apie tai, kad išsivešime vaikus, pranešti tėvams. Paprašėme adresų. Lukas iš karto atsisakė:

– Vežkitės, kur norit. Niekas manęs neieškos.

Daugelio jų tėvų neradome namuose nei dieną. Nei anksti rytą. Nei vėlai vakare. Eriko tėvai bendrabutyje neįsileido manęs į kambarį. Pro duris išėjo tik Erikas.

– Mamai skauda galvą.

– Pasakyk mamai, kad aš ateisiu kitą dieną. Šeštadienį.

Erikas buvo įspėjęs. Kad jo neišleis. Kiauras dienas, nuo ryto iki vakaro, su broliuku prie stoties jis rinko kartonus. Paroduodavo juos. Turėdavo kasdien parnešti patėviui penkis litus. Už išlaikymą. Vienuolikos metų vaiko veidas buvo raukšlėtas. Pilkas. Pagalvojau, jei man tėvai jo neatiduos, kreipsiuosi į policiją.

Kai tėvų paieškos nedavė apčiuopiamų rezultatų, paprašėme vaikų nurodytu laiku ateiti su mamomis ant stoties laiptų. Atėjo Sanios ir Kolios kaimynė. Pasakė, galite vežtis.

[*1]Stovykloje iš anksto pasirūpinome vaistų. Nuo niežų. Utėlių. Priemonių pūliniams gydyti. Žinojom, jog pirmomis dienomis teks griežtai riboti maistą. Kad išbadėję vaikai nesusirgtų. Reikėjo susitikinėti su jais kasdien. Jie neskyrė dienų. Nepažino valandų. Sutartą dieną – RYTOJ. Kai abi stoties laikrodžio rodyklės turėjo būti viršuje, prie autobuso atėjo dvidešimt šeši vaikai. Kelias mergaites atvedė sąvartyne uždariaujančios moterys. Julia su motina ir gyveno sąvartyne.

Visą kelią autobuse buvo mirtina tylą. Įtempta, nuščiuvusi tylą. Tik Kęstas Gediminas drąsindamasis mėgino juokauti:

– Jei jūs mane ten mokysite skaityti, aš pabėgsiu.

Jau vėliau. Paklausėme, ko gi jie autobuse taip tylėjo. Atsakė kaip vaikai:

– Mes bijojom. Mes nežinojom. Ką jūs mums darysit. Kur jūs mus vežat. Gal į policiją.

Tačiau tai buvo tylą prieš audrą. Pietus pavalgėm dar tyliai. Po pietų išmaudėme juos karštoje pirtyje. Ramiai. Perrengėm švariais drabužiais. Pavakare nuėjom prie upės. Ten buvo iš anksto sukrautas laužas. Užkūrėme jį. Ir ramybė sprogo. Sprogo, kaip atominė bomba. Jie puldinėjo nuo skardžio. Vertėsi per galvą. Stumdėsi. Griuvo. Jų siautimas buvo kažkoks klaikus. Nuožmus. Laukinis. Buvome tikri, kad bent vienas sunkiai susižeis. Ar žus. Jie visiškai nemokėjo savęs saugoti. Nebuvo išmokę. Arba buvo pamiršę. Ir dėl to jie nemokėjo saugoti kitų.

Kitą dieną jie sulaužė visus mūsų žaislus. Kiek turėjom. Buvom priversti užrakinti modernius, pjuvenomis aptarnaujamus mūsų tualetus. Jie šokdavo ant jų. Stačiai lipo per sienas. Tikrąja šių žodžių prasme. Visa mūsų parengta stovyklos programa pirmąjį vakarą išlėkė į orą šipuliais. Supratome, kad norėdami išlaikyti juos gyvus, turėsime suorganizuoti jiems didelį fizinį krūvį. Kuris išseiktų jų energiją. Ir nuramintų. Programą per naktį pakeitėme, sugalvoję daug orientacinių žaidimų. Bėgimą su kliūtimis. Kopimą į medžius. Šliaužimą upės vaga. Suprantama, visas estafetes turėjome bėgti kartu su jais. Tai vaikus nuramindavo porai valandų. Kai mes, nebepavilkdami kojų, buvome beveik pasliki, gaivališkas siautimas prasidėdavo su nauja jėga. Ir buvo aišku. Dar kelios tokios dienos – jie išardys ir išsinešios po lentelę visą mūsų namą.

Teisybė, viena iš anksto suplanuota programa sėkmingai veikė. Niežų tepimo ir pūlinių gydymo. Aleksandras, stovėdamas ant namo laiptų, susirūpinusiu veidu pasiskundė:

– Teta Vanda, o Deimantė man niežų nepatepė.

– Deimante, – sušukau nedvejodama, – kodėl nepatepei Aleksandro?

– Tepiau, – iš kažkurio šono atsiliepė Deimantės balsas.

Ir Sania išsišiepė. Apgavęs. Rodydamas ką tik išdygusius, per didelius jo veidui, arkliškus dantis. Plačia, saulėta vaiko šypsena iki ausų.

Visus pūlinius vaikams staiga pradėjo skaudėti. Ką bekalbėti apie supūliavusius dantis. Pradėjo nepakeliamai skaudėti mažus, vos įžiūrimus įbrėžimus. Reikėjo tepti žaluma ir tas vietas, kur buvo neaišku:

– Ar čia man įbrėžta? Ar taip kas nors?

Tas „taip kas nors“ vis tiek skaudėjo. Reikėjo tepti. Vaikai pradėjo karščiuoti. Tikriausiai tai buvo vasaros virusas. Tačiau prisėdus prie lovos, padėjus ranką ant kaktos, antrą kartą įkišus termometrą, kažkokiu būdu temperatūra nukrisdavo iki normalios.

Jau neberibojome maisto. Ir išsipūtusiais pilvukais, dideliais apvaliais veidais vaikai pradėjo blogti. Iš pradžių nieko negalėjome suprasti. Kas gi čia yra? Kuo daugiau jie valgo, tuo daugiau blogsta. Kol susivokėme. Jie buvo ištinę iš bado. Ir pradėjo augti. Mūsų akyse. Kasdien. Iš po nakties. Lyg būtų žiemkenčių daigai. Visiems jiems ryškiai, pastebimai trūko ūgio. Vasia ir Aleksandras buvo per pusę mažesni, nei turėtų būti pagal metus. Ir Eriko raukšlėtas, aštriais išsišovusiais skruostikauliais veidas pradėjo apvalėti ir vėl įgavo vaikiškų bruožų.

Vaikai tikrai buvo sotūs. Tačiau nuo ryto iki vakaro tik ir tegirdėjome:

– Ar šiandien dar pietausim?

Net sėdint prie pietų stalo:

– O kada vėl pietausim?

Paskui paaiškino. Mieste jie valgo vieną kartą. Taigi, pasitarę vieną dieną nusprendėme leisti jiems. Valgyti tiek, kad jau nebekiltų klausimų. Kai kurie sustojo prie penkių dubenėlių tiršto daržovių ir mėsos šiupinio. Paskutinysis pasisotino suvalgęs septynis. Ir ketvirtį kepaliuko duonos. Tai buvo Erikas. Net dvyliktą valandą nakties – ne pagal taisykles sueidavo keli kepalai duonos.

Vaikai į stovyklą atsivežė savo taisykles. Norėdami nors klek jiems padėti, turėjome prisitaikyti. Nebuvo kitos išeities. Žinojom, kad po stovyklos vėl paleisim juos į gatvę. Tik prisitaikyti. Viskas buvo taip nauja. Visi jie rūkė. Mes paskyrėme rūkymui vietą. Kad vaikai nepadegtų miško. Pavyko pasiekti tik tiek. Sumažinti dienos rūkymo normą. Nuo pakelio. Iki keturių cigarečių. Kartu su vaikais apsivertė aukštyn kojom stovyklos para. Mes pradėjome gyventi naktimis. O miegoti dieną. Eidavome gulti rytui auštant, praleidę naktį prie laužo ugnies. Skaičiuodami danguje žvaigždes.

– Kai mes numirsime, mes ten, tikriausiai, būsime visai nuogi, – pasakė kartą Dima.

– Eik tu, – suniekino jį Kęstas. – Su baltais kostiumais!

Nuo visiško chaoso mus išgelbėjo paprasta. Naminė taisyklė: stovykloje viskas galima, tik reikia paklausti. Tai buvo paprasčiausias būdas sužinoti, ko vaikas nori. Ir padėti jam laikytis tvarkos.

Bet mūsų vaistai nuo utėlių stovėjo neliesti. Daug buteliukų ant nekūrenamos kaimiškos duonkepės krosnies. Saugiame kampe. Nors atsivežę išmaudėme vaikus karštoj pirty, sudeginome nesilankstančius nuo purvo jų drabužius, matėme. Tikrai turėtume kur vaistus panaudoti. Tačiau mūsų santykiai su vaikais buvo tokie trapūs. Kad mes nedrįsom sakyti. Vaikai, mes dabar tikrinsime jūsų galvas. Žmogiškasis vaikų orumas buvo taip pažeistas. Užteko vieno neatsargaus judesio. Ir mūsų globotiniai būtų išnykę miške kaip dūmas.

Pirmom dienom jie bėgo. Pabėgo pirmas, rodos, Stasiukas. Jį atvežė atgal miške uogavę žmonės. Staiga prasidėjo tikra bėgimo epidemija. Pabėgdavo iš karto po tris. Mes suplukę lėkdavom į visas puses. Su mašina šukavom mišką. Ir tai vaikams nepaprastai patiko. Epidemija tik augo. Mes nusiplūkėme negyvai, kol Jorūnė pasakė:

– Jie bėga todėl, kad mes juos vejamės. Nebesivykim – ir nebebėgs.

Tai buvo tiesa. Vieną pusdienį ištvėrėme, ir bėgimą nuėmė kaip ranka.

Taigi buvome taip nusikalę su estafetėmis, lipdami į medžius, šliauždami ir bėgte. O čia dar su bėgliais. Kad utėlių problema mums nebeatrodė labai svarbi. Kol patys pajutom, jog mūsų galvose atsiranda naujų gyventojų. Nepasakytume, kad tai mus labai pradžiugino. Tačiau mes buvome išvaduoti iš keblios situacijos. Dabar galėjome drąsiai sakyti:

– Vaikai, mūsų galvos pilnos utėlių. Ar jūs jų neturit?

Iš pradžių kilo sąmyšis. Mergaitės ėmė rodyti pirštais į Julią. Ji, ji. Julia mus užkrėtė. Julia su motina gyveno sąvartyne. Sėdėjau per pietus prie jos ir mačiau, kad jos plaukų pašakny ne utėlės, o gyvių luobas. Delsti ar atidėlioti valymą nebebuvo galima. Savo ir mergaičių galvas ištepėme vaistais. Tada pradėjome kirpti berniukus. Iš pradžių žirkklėmis, paskui skustuvu – neturėjome kirpimo mašinėlės. Mūsų vaikai netikėtai nurimo. Pasidarė švelnūs lyg avinėliai. Nukirpti vis ėjo ratais, glaustydami, siūlydami pažiūrėti, lenkdami, tiesdami prie rankų savo nuskustas galvas. Kad dar kartą prisiliestum.

Tado galvos oda skutant buvo keliose vietose įbrėžta. Jis kelis kartus buvo atnešęs man savo galvą. Nelygiai nuskustą. Didelę, duriančią. Braukiau jam per pakaušį sakydama:

– Jau nebėra, jau tavo galva švari, jau nieko nebėra.

Niekada nepatirtas, ar seniai pamirštas motiniškas rūpestis pavertė laukinius žvėriūkščius švelniausiais vaikais. Rūpestis yra esminė meilės savastis. Nesupainiojama su niekuo. Ten, kur nėra rūpesčio, niekada nėra buvę nė šešėlio meilės. Ak, kaip nuskaidrėdavo tokiom valandom širdis. Kokios aiškios ir paprastos tapdavo mintys.

Rytojaus rytą prie pusryčių stalo neatėjo nė vienas. Kviečiami jie nėjo iš palapinės. Keikėsi. Spjaudėsi. Stumdėsi. Gaudomi bėgiojo į visas puses. Vaizdavo, kad jie dedasi daiktus. Nors kokie gi galėjo būti jų daiktai. Elgėsi iššaukiančiai, grubiai, atžariai. Kęstas fisharmoniją sulaužė, žinoma netyčia. Bet išlūžusias lentas kažkur paslėpė, be jų nebebūtume galėję ją susitaisyti. Turėjome žūtbut atgauti lentas. Teisybę pasakius, tuo metu nežinojom, nei kas tą fisharmoniją sulaužė, nei kur tos lentos. Visai pasimetę, nebežinodami, ko griebtis, sugalvojome institucinę egzekuciją, kokią visi atsiminėme iš pionierių stovyklų. Niekas geresnio neatėjo į galvą. Visai nebuvom pasiruošę juos bausti. O čia prireikė atgauti lentas.

Rengdami stovyklos programą, buvome susitarę, kad visi bendraus su vaikais kaip draugai. O aš būsiu griežtas žmogus. Reikalaujantis vaikų laikytis aiškių ir kietų taisyklių. Nenoriai prisiėmiau tą pareigą. Sakant vaikams, taip pat ir saviems, pamokslus, mane dažnai suima juokas. Tačiau niekas kitas nenorėjo tokios pareigos. Vaikščioti rūstoku veidu niekam neatrodė patrauklu. Bet mes bijojome, kad be „kietos rankos“, bent vienos, nepajėgsime palaikyti stovykloje drausmės.

Taigi jau sutemus, po siaubingos isteriškos dienos ir dingusių fisharmonijos lentų, vakare išrikiavom juos į dvi eiles. Aš pasakiau prakalbą apie netinkamą elgesį. Būtinai mums lentas. Ir pasiūliau prisipažinti, kas tai padarė. Pasakiau, kad stovėsime tol, kol kas nors neprisipažins. Mes stovėjome tyloje gal penkiolika minučių. Rikiuotė vaikams buvo didelė naujiena, matyt, iš nuostabos jie laikėsi ramiai, nesistumdė ir nesikeikė. Penkiolika minučių gavome atsikvėpti. Buvo jau vėlus vakaras. Taip, didžiausio jų jaudrumo laikas. Mūsų vaikai jau buvo nakties paukščiai. Man reikėjo elgtis griežtai ir kaip nors toliau palaikyti stovėjimą. Buvom sutrikę ir pasimetę. Nuo jų sužvėrėjimo. Na taip, kitokio žodžio čia nepasakysi. Ir tai buvo po vakarykštės dienos! Jautėmės pervargę, išsekę, sunaikinti. Supratom, kad ėmėmės darbo ne pagal pečius. Kad šitiems vaikams niekas negali padėti. Kad gražiausios mūsų pastangos buvo sutryptos į purvą. Iki Kęsto prisipažinimo dar buvo pora minučių. Ir kažkas iš tamsos riktelėjo:

– Kodėl jūs mums neleidžiat išvažiuoti?

– O ar jūs turit, kur važiuoti?

– Mes čia nebenorim būti.

- Kodėl?
- Todėl, kad jums už mūsų buvimą moka pinigus.
- Kokius pinigus?
- Kuo mes čia ilgiau būsim, tuo jums daugiau mokės.

Visi mes buvom savanoriai ir niekas iš mūsų jokio atlyginimo už darbą apskritai negavo.

Dabar aš jau nebeapsimetinėju pikta. Mane pagavo toks jūtūžis, kad nedvejodama atsakiau:

– Gerai. Rytoj iškviessim autobusą, ir kur tik norit, ten ir važiuokit. Nors ir po velnių. O šiandien mums reikia atgauti lentas.

– Aš netyčia, aš nenorėjau... – Tamsoje nesimatė, kuris vaikas verkia.

– O kur lentos?

– Ten, fisharmonijoj. Aš jas įkišau.

– Autobusas bus rytoj trečią valandą.

Ir mes išsiskyrėm.

Rytojaus rytą vaikai pusryčiauvo nepakeldami galvų. Kai kurie pavalgė, greitai pakilo ir nuėjo ruoštis. Erikas ėjo su jais, bet sakydamas:

– Kvailiai jūs, kvailiai. Ką jūs rasit stoty? Čia miškas, uogos, čia nors pavalgę.

Kiti sėdėjo prie stalo, nuleidę galvas ir visai neatrodė, kad jie trokštų kuo greičiau iš čia išvykti. Mes jų neįkalbinėjom. Nebematėm prasmės. Įkalbinėdami jau nebebūtume turėję galimybių keiti jiems nors nedidelius reikalavimus. Be kurių bendras žmonių buvimas yra visiškai neįmanomas. Vadinasi, mūsų planas žlugo, ir nebelieka nieko, tik su tuo susitaikyti.

Nors buvo baisu į juos žiūrėti, vis dėlto laikiausi to, kas įvyko. Tik paklausiau:

– Iš kur jūs ištraukėt, kad mums už darbą su jumis moka pinigus?

– Mums Tadas sakė.

O Dieve, Tadas! Tai jo duriančią galvą vakar glosčiau kelis kartus. Nors turėjo praeiti keletas metų, kad iki galo suprasčiau tos dienos vaikų agresijos priežastį. Rūpesčiu mes juos sužeidėm. Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies. Mes palietėm žaizdą, kurią taip skauda, kad gindamasis gali užmušti. Smogti mirtinai, kad nebeliktų abejonių. Jie visą laiką, visus tuos metus mus patikrindavo. Jie turi priemonių. Žiaurių. Norėdami sužinoti, ar tikrai reikalingi, jie eis iki paskutinės ribos. Kartais tai gali būti peilis į nugarą. Jei supras, kad esi silpnas, ar kad ieškai sau naudos. [1*]

Išvykimo dieną vis dėlto atidėjom. Tačiau vieną kartą ji vis tiek atėjo. Atėjo su tylią slepiama baime. Mes jos nerodėm vieni kitiems. Tačiau ir vaikai, ir mes žinojom, kad turėsime parvežti juos į miestą ir vėl paleisti į gatvę. Nupirkom saldainių, sausainių. Daug. Kad užtektų kelionei. Lydėjom juos abi su Vida. Atsisveikinome tylėdami. Sulipome į autobusą. Pasiliekančys sutvarkyti stovyklos mums mojo. Jiems mojo. Ar mojo vaikai, negaliu atsiminti. Jie tvarkingai sėdėjo autobuso sėdynėse, ir mes su Vida skubiai ėmėme dalinti saldainius ir sausainius. Dėjome juos į delnus, bet niekas nevalgė. Stovykloje saldainis ar sausainis – daug jų neturėjom – būdavo praryjamas pakeliui į burną. Jie dingdavo ore žaibo greitumu. Nuvažiavom iki kapinių, įsukom į mišką, iš kur nebesimatė stovyklos. Ir tada tyla dar kartą sprogo. Pirmasis užbaubė keturmetis Ruslanas. Jo atkištas delnas su sausainiais styrojo kaip medinis. Jis rėkė baisiu balsu:

– Aaaa!.. Aaaaa!..

Kitą akimirką baisus raudojimas perplėšė visą autobusą.

Žinau, kad daugiau gyvenime to niekada neišgirsiu. Ir kitais metais po vasaros su tais pačiais vaikais važiavom į miestą tyliai, gal šiek tiek pašliurpčiodami. Vaikai jau pažinojo gyvenimą, jau žinojo savo likimą ir elgėsi atitinkamai. Bet dabar jie rėkė paklaikę, iš visos širdies. Iš saugios, ramios

aplinkos jie grįžo į Vilniaus stotį. Mes parodėme, mes atvėrėme jų akis į jų nelaimę, kurią jie ir taip žinojo, bet ji nebuvo tokia skaudi. Neištėvėre vairuotojas. Jis visu garsu pasuko radiją. Bet muzikos nesigirdėjo. Tik po valandos, gal apie Maišiagalą, riksmas išsikvėpė, buvo girdėti tik tylūs šliurpčiojimai. Tada mes jas išgirdome. Banalias estrados dainas. Ėmėme jų klausytis beveik džiaugdamiesi. Netrukus pasirodė miestas, ir vaikai atkuto. Kažkaip keistai, tyčia džiaugsmingai, lyg patys save erzindami. Tada. Iš magnetofono pasigirdo toji. Dainelė. Nuolat tais metais skambėjusi iš vieno kiosko prie stoties. Rusiškas šlageris. Vienu akimirksniu lyg vėjo gūσιο pakelti vaikai pasičiupo pažįstamą melodiją:

Ja moriačka, ty moriak.

Ja rybačka, ty rybak.

Ja na suše, ty na morie.

My nie vstretimsia nikak.

Aš jūreivė, tu jūreivis.

Aš žvejė, tu žvejys.

Aš sausumoje, tu jūroje.

Mes nesusitiksime niekaip.

Tai buvo mums skirta daina.

Ja na suše, ty na morie.

My nie vstretimsia nikak.

Autobusas leidosi Ukmergės gatve žemyn, ir vaikai kartu su radiju, plodami rankomis, taip šaukė, kad atrodė, autobusas ištiks. Važiuojant pro „Krasnuchą“, paklausiau Eriko ir Vasios:

– Ar jūs čia lipsit?

Mes važiuom pro jų namus.

Vaikai niūriai šūktelėjo:

– Į stotį!

Užrašėme jiems savo telefonų numerius. Sakydami, vaikai, kai jus ištiks nelaimė, paskambinkite mums. Tadas pasuko galvą ir pašaipiai pažvelgė į mane. Supratau, kad kalbu iš sausumos jūrai. Kokia gi nelaimė dar galėjo juos ištikti? Kas gi galėjo būti dar blogiau jiems, numestiems kaip šiukšlėms gatvėje likimo valiai.

Sugrįžau į namus ir neturėdama jėgų net nusirengti, atsiguliau. Man pakilo temperatūra ir aš tris dienas pragulėjau, nepajėgdama atsikelti, nors stovyklavietėje buvo daug darbo.

Netrukus, gal po poros savaitių. Rugsėjo mėnesį. Mane iškvietė į policiją. Gavau šaukimą. Pas tardytoją. Nujaučiau, dėl ko. Praėjus po stovyklos keletui dienų, vėl vakarą, gal apie 12 valandą. Anykščių policijos komisariato vaikų skyriaus inspektorė atvežė į stovyklą Joną ir Kostią. Pasakė, kad vaikai patys atėjo į poskyrį. Paprašė vežti juos. Į Inkūnus. Sugrįžusius iš stovyklos vaikus kiemo kaimynas apkaltino, kad jie prieš kelias dienas pavogę iš jo automobilio magnetolą. Vaikai pasakojo. Kaimynas ir policininkas nusivežė juos į mišką. Mušė „bananais“ ir vertė prisipažinti.

– Mes jiems sakėme, kad mes buvome stovykloje, o jie sakė, kad jūs atsivežėte mus iš stovyklos į Vilnių. Liepėte mums pavogti magnetolą. O paskui visi linksminomės bokšto kavinėje.

– Mes jus atvežėme į Vilnių pavogti magnetolą?

Vaikų kalbos buvo panašios į kliesdus. Tačiau ant jų šlaunų ir sėdynių buvo bananų formos mėlynės. Jie prašė mūsų patvirtinti. Kad buvo stovykloje. Turėjo pasiėmę su savim motinų pasus.

Abiejų padėtis šeimoje buvo tragiška. Jono mama buvo pirmos grupės invalidė. Nesikėlė iš lovos. Ją ir mažesnius vaikus prižiūrėjo šešiolikmetė sesuo. Kuri neseniai iš namų pabėgo. Už leidimą išsivežti Kostią į stovyklą jo tėvai pareikalavo iš mūsų dviejų butelių degtinės.

Trupučiuką sutrikome. Kaip tik tą dieną, kai vaikai buvo kaltinami, jie abu buvo išvažiuavę pasivažinėti dviračiais. Ir kelias valandas nebuvo stovykloje. Buvo aišku, kad per tokį laiką vaikai jokiū būdu negalėjo atsirasti Vilniuje. Tačiau kažkuriam iš mūsų atėjo į galvą mintis. O jeigu kas nors buvo atvažiuavęs jų pasiimti. Nusivežė į Vilnių. O paskui parvežė. Kol supratom, kad klidime. Automobilio magnetola būtų buvusi mažiau verta už visas šias pastangas. Taigi parašėme. Vaikai nuo tokios iki tokios dienos buvo stovykloje. Ir pasirašėme. Tie, kurie turėjome pasus.

Bet vis tiek eidama į poskyrį. Nesijaučiau labai tvirtai. Pasiėmiau asmens dokumentus. Stovyklos nuotraukų. Poskyris buvo Mindaugo gatvėje, prie dabartinės „Maximos“. Pirmą kartą gyvenime ėjau pas tardytoją. Tardytoja, jauna moteris, buvo baigusi pedagoginį universitetą. Rusistė. Prisistatė.

– Kodėl jūs čia dirbat?

– Tardytojų labai trūksta.

Ji paaiškino, kad yra gautas pareiškimas apie plėšimą. Atsakai, kad vaikams tikrai tenka dalyvauti tokiuose reikaluose. Bet šį kartą vaikai nekalti. Jie buvo pas mus stovykloje. Išsiėmiau nuotraukas. Bet į jas niekas nekreipė dėmesio. Nė nežvilgtelėjo.

– Automobilio savininkas sako, jog jis turi raštiškus vaikų prisipažinimus, kad jie pavogė magnetolą.

– Jūs padaužytų miške „bananais“ ir jūs prisipažintumėt.

Tardytoja atsilošė kėdėje, prisimerkė ir iš lėto. Stebėdama. Taip. Stebėdama mano veidą. Paklausė:

– O kur šiuo metu būtų galima rasti Joną ir Kostią?..

Ir aš susivokiau. Vis dėlto pagaliau susipratau. Kad esu ne liudininkė. O kaltinamoji. Esu įtariama ir apklausama. Kaip nusikaltimo organizatorė. Atvežusi iš stovyklos į Vilnių vaikus plėšti. Aš netekau žado. Iš tikro. Kaip keista. Kad visišką teisinę suirutę, su išgalvota byla buvau tardoma. Kai policijos nebuvo galima prisikviesti į įsilaužimo. Ar net žmogžudystės vietą.

Gatvė keitėsi. Taip pat audringai. Kaip keitėsi gyvenimas. Ten vyko tokie patys transformacijos procesai, kaip ir visuomenėje. Vaikus. Taip. Mažas bejėgės būtybes. Užgriuvo klėjai, narkotikai, prostitucija, reketas. Vieną kartą pamatėme gatvėje Kęstą su užrašu ant kaklo: „Aš esu toks ir toks, padėkit man...“ – nors visi žinojom, kad jis yra beraštis. Tai buvo jo darbo vieta. Jį kažkas kontroliavo. Į vieną pasimatymą vaikus atlydėjo kokių septyniolikos metų paauglys. Kol kalbėjomės su vaikais, jis laikė užkėlęs ant Kęsto peties koją. Kad mes žinotume, kam jis priklauso. Pasijutom nedrąsiai. Nors vaikai tai labai slėpė. Iš nuogirdų mes vis tiek žinojom, kad juos vyresnieji panaudodavo kišenių kraustymui, o gal ir kitokiems plėšimams.

[2*] Netrukus jie paskambino. Kęstui pakilo temperatūra, ir jie keturi sugužėjo į mūsų namus. Dar nebuvo nei dienos centro, nei nakvynės namų, nieko. Pamatavom jam temperatūrą. Buvo 39°. Suradom penicilino tablečių. Aprenghm keliom striukēm. Ir pasakēm, kad nakvoti pas mus ir eiti pas mus į namus nereikia. Turėjau jiems pasakyti:

– Vaikai, mes bijom jūsų. Ne jūsų vaikai. O tų, kurie už jūsų.

Aš taip ir pasakiau. Suaugusi moteris. Karščiuojančiam dešimties metų berniukui.

Jie iš karto suprato. Palingavo galvomis. Taip, teta Vanda. Net nenusiminė.

Tikrovė buvo tokia.

Mes galėjom jiems padėti labai nedaug. Naikinančioj laiko suirutėj tik būti šalia. Palaikyti ryšį. Mums visiems lygiai reikėjo mokytis gyventi naujoj realybėj. Kur kiekvienas pasirūpina savimi laukiniu būdu. Kažkaip nejučia išniro iš minios ta kvadratinų žmonių veislė. Niekada nematyta. Kampuotais

pečiais. Skustom galvom. Taip panašiais vienas į kitą neapibūdinamais veidais. Lyg būtų pasikeitęs genetinis kodas.

Buvom patys silpniausi. Tokie žmonės kiekvienoje visuomenėje yra vaikai, seneliai, ligonys. Rengiant stovyklų programas, reikėjo rasti sprendimą, sąlygas, būdą, parodyti vaikams gyvenimo vertę. Nuogu pavidalu. Atvira, pačioj gyvenimo sąrangoj slypinčia forma. Tais metais buvo mūsų veiklos penkmetis. Ir mes nutarėme surengti didelę integracinę stovyklą. Pakviesti visus buvusius stovyklautojus. Gabius vaikus iš normalių šeimų. Akluosius ir silpnaregius. Ir gatvės vaikus. Gatvės vaikus nusprendėme paimiti anksčiau. Pora savaičių. Kad galėtume parengti juos didžiajai stovyklai.

Vežėmės juos autobusu. Savo transporto tada neturėjome. Nebeatsimenu, kuriuos vaikus atsivežėme pirma, bet tiksliai žinau, tarp jų buvo Mindaugas. Gatvėje per metus pasikeitė epocha. Vaikai išmoko elgetauti. Ką jie dar išmoko. Sužinojome vėliau. O tuo tarpu jie atbėgo linksmi pas mane į pušyną, kur rinkau žemuoges. Ir Mindaugas šviečiančiu kiek sutrikusiu veidu paklausė:

– Argi tikrai stovykloje viskas galima?

– Viskas galima, – atsakiau jam. – Tik reikia paklausti.

Jie susižvalgė tarpusavyje. Raimondas įsikišo ranką į kišenę ir ištiesė man dvidešimt aštuonis litus.

– Čia jums.

– Jokiū būdu, vaikai. Nereikia. Turėkit savo pinigų.

– Imkit, teta Vanda. Mes turim.

– Kiekgi jūs turit?

– Po šimtą turim.

Vaikai neturėjo bendravimo su žmonėmis įgūdžių. Kuo pasitikėdavo, pasitikėjo besąlygiškai, iki galo.

– Iš kurgi tiek pinigų?

Jų veidai tapo mįslingi.

– Susiubagavot?

– Taip, teta Vanda.

Man sugniaužė gerklę. Žinoma. Na, kurgi ne.

– Neverkit. Imkit. Agurkų nupirksit.

Kai važiuvom į turgų, jie pasiprašė kartu. Ir apsipirko. Be abejo, treningus su „Adidas“, kedus, kepures. Kaip tikri sėkmės džentelmenai.

Paskui sužinojom, tuos pinigų jie buvo pavogę. Autobuse, pakeliui į stovyklą. Iš neblaivaus vyriškio. Kažkuris jį kalbino. Sania kraustė kišenes. O Mindaugas, visa suorganizavęs, sėdėjo atokiai. Kaip niekur nieko.

Vaikai pirmą kartą atsivežė į stovyklą klėjus. Paklaustas, kas gi būna, kai juos uosto, Sania atsakė:

– Na, viskas griūva. Ant manęs virsta namai ir medžiai.

– Spalvoti?

– Ne. Pilki.

Pilki. O buvome girdėję gandų. Kad jie mato spalvotus paveikslėlius. Klėjus tuoj pat besąlygiškai konfiskavome. Kartu su vaikais viešai sudeginome. Sakydami, kad jie labai kenkia sveikatai. Klėjai vaikus veikė kaip haliucinogenai. Ir visi buvom girdėję, kad yra toks dalykas, kaip abstinencija. Kuo ji pasireišk, kaip reikės veikti, neturėjome jokio supratimo.

Netrukus kažkas palapinėje pastebėjo degtinės butelį. Svaigintis vaikams mes negalėjome leisti. Jokiū būdu. Mūsų darbas būtų tapęs visai beprasmišku. Tačiau ką turėjome daryti? Instituciniai ordinariniai metodai čia buvo visai bejėgiai. Beprasmiai. Iš vaiko gali reikalauti tvarkos, kai jis gyvena tvarkingoje, normalioje tikrovėje. Kai turi jam ką pasiūlyti, kad jis pajėgtų laikytis taisyklių. Žinojome,

kad jie turi pinigų. Kad visada atsiras, kaip jie paskui sakė, koks nors „diedas“. Kuris nupirks jiems butelį. Barimas ar gėdinimas būtų atsigręžęs tik prieš mus pačius. Mes taip pat negalėjome pamiršti, kad yra ir toks dalykas, kaip abstinencija. Neviltis labai paaštrina vaizduotę. Kartais priverčia griebtis beprotiškų sprendimų. Nusprendėme eiti ir išgerti butelį kartu su jais. Žinoma, be manęs. Ir pasakyti, kad tai paskutinis kartas. Visus sudėjus į krūvą, gėrėjų būtų septyniolika. Vadinasi, kiekvienam išėitų šiek tiek daugiau nei po šaukštą. Toks kiekis mūsų negąsdino.

Padarėm taip, ir jokių klijų. Ir jokių abstinencijos problemų stovykloje nebesam turėję. Nors pati negaliu suprasti, koku būdu.

Tada, tą vasarą, atsivežėme Vitią. Radau jį, kaip ir kitus, stoties pusrūsyje. Prie žaidimų automatų. Užkalbinau, paklausiau, ar nenorėtų su mumis važiuoti į stovyklą.

– Taip, noriu, – atsakė jis iš karto.

Ištiesiau jam ranką. Ir jis iš karto nuėjo su manim. Jis buvo kokių aštuonerių metų. Supratau, kad šitas vaikas yra pats nelaimingiausias iš visų. Kuriuos buvau sutikusi. Stoties vaikai bijojo žmonių. Nepasitikėjo. Nesileido kalbinami. Vitia iš karto nuėjo su manim, pirmu užkalbiniu žmogum. Nueiti su pirmu sutiktu žmogumi stotyje vaikui buvo daugiau negu pavojinga. Vitia turėjo šioį tokį intelekto atsilikimą. Tokie vaikai vadinami sulėtinto vystymosi vaikais. Jis žuvo kitais metais. Vaikai sakė, kad užduso klėjais. Aš tuo nelabai tikiu. Jį rado negyvą. Kažkur ant stogo. Jis gyveno pusrūsyje, neregistruotas, su praradusiais butą tėvais ir mažamete sesyte. Iš stovyklos jis vis norėjo namo ir sakė, kad sesutė tikriausiai nevalgysiu. Kai jo nėra namie, tėvai ja nesirūpina.

Per Angelo dieną jo angelė sargė silpnaregė Jolanta padovanojo jam dešimt litų. Į angelų pareigas įeidavo daryti globojamiems gerus darbus. Darė kas ką sugalvojo. Vaišino sausainiais, skalbė rūbus, rinko žemuoges ar ką nors dovanojo. Vitia atbėgo pas mane nepaprastai laimingas. Pasakė, kad jau nebenori važiuoti namo. Bet norėtų važiuoti į Anykščius.

– Ko? – paklausiau.

– Noriu nusipirkti.

– Mes galime tau nupirkti. Sakyk, ko reikia.

Jis paklausė manęs, kiek kainuoja margarino pakelis, kiek duonos kepaliukas ir paprašė juos nupirkti, klausdamas, ar jam dar liks pinigų cigarečių pakeliui.

– Vitia, – pasakiau, – ar tau čia maža duonos ir margarino? Einam į virtuvę nors ir dabar.

Jis pasižiūrėjo į mane ir atsakė:

– Aš savo valgysiu.

Ak, vaikai! Patys silpniausi visuomenės žmonės, kuriuos taip tragiškai užgriuvo permainų laikas. Turbūt buvau dar silpnesnė už juos, kad laikiausi jų. Mes kartu išgyvenom pasaulių griūtį. Iš pradžių džiaugsmingas, o paskui žiauriai traiškančias permainas. Mes buvom pasmerkti, laiko lyg iš „Estonijos“ kelto išmesti į šaltą, audringą jūros vandenį. Visam gyvenimui įsidėmėjau žurnalisto žodžius. Išliks stiprūs. Sveiki. Vieniši.

Reikėjo ko nors laikytis. Ir tas kas nors buvo vaikai. Jie į gera atsakydavo geru, į tiesą – tiesa, ir kai sakau, kad tikiu žmogumi, iš karto pagalvoju apie juos. Darbas buvo pragariškas. Viktorija Daujotytė, pasikviesta į didžiąją integracinę stovyklą, kartą po užsiėmimo pasakė, einam pasivaikščioti.

Atsimenu tą vietą už posūkio prie šaltinio. Ten ji ištarė kietai, seseriškai. Po ilgos tylos:

– Vanda, kaip tu drįsti su savimi šitaip elgtis?

Ką gi aš jai galėjau atsakyti?

– Jei nenori taip elgtis, reikia čia nebūti. Kai esi čia, pasirinkimo nebeturi.

Ji atsakė tik tiek:

– Eik, bent kol aš čia, atsigulk. Dviejų profesorių jiems tikrai nereikia.

Reikėjo viską mesti ir išeiti. Sėsti prie popierių. Bet buvo Vasia. Baltapūkis. Dar čiuplesnis už keturmetį Ruslaną. Jis su Artūru bandė rinkti kartonus, bet tai jiems sekėsi kur kas blogiau nei Erikui. Pirmąją stovyklą visi jį nešiojo ant rankų, dažniausiai ant sprando, menkutį, peršviečiamą. Mes su juo eidavom pas kaimynę Anelę Šukienę pieno. Kartą Vasia prisėdo ant malkų. Aplink malkų rietuvę vaikščiojo dvejų metų kaimynės anūkas, vis pakeldamas aukštyn galvą ir kalbėdamas:

– Dvasia... Dvasia...

Parėjusi į stovyklą, aš papasakoju šitą nutikimą, ir visi suūžė kvatodamiesi. Vasia tik susigūžė, pamačiau, kad vaiko akys pilnos ašarų. O, teta Vanda, pagalvojau, ne visiems taip linksma, kaip tau. Pasilenkiau prie jo ir pasakiau tyliai:

– Vasia, tai nieko bloga. Dvasia yra tai, kas neturi kūno. Tai beveik kaip Dievas.

Nežinau, ar jis manim patikėjo, jis tik atkakliai įdėmiai žiūrėjo man į veidą. Kartą naktį, grįžtant nuo upės, Vasia pritykino prie šono. Pušų jaunuolynas augo kartu su mumis. Kai atvažiuom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supratau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:

– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?

– Yra, Vasia, tikrai yra.

Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pamatyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko šnabždesys:

– Ir viskas čia jo?

Pamačius tą vaiką, man ištirpdavo širdis. Labai nedemonstravau, bet ir neslėpiau nuo vaikų savo meilės. Nors žinau, kad taip elgtis nepedagogiška ir iki šiol nesuprantu, kodėl vaikai man tai atleido. Maniau, kad visų blogiausia bus, jei pradėsiu apsimitinėti. Apsimitinėti man sekasi prastai. Be to, tame fronte apsimitinėti nebelikdavo nei laiko, nei galimybių.

Kartą išvažiuavau keliom dienom į Obelius. Pasakiau, kurią dieną grįšiu. Važiuodama atgal slapta tikėjau, kad prie autobuso ateis gauja pasitinkančių. Tokia buvo mūsų tradicija. Mes išlydėdavom ir pasitikdavom atvažiuojančius. Laukdavom jų kaip šventės. Tačiau Mikierių stotelėje nebuvo nė gyvos dvasios. Ir man smilktelėjo širdį. Kiekvienas žmogus yra šiek tiek savanaudis. Na va. Tikrai nuliūda. Pasukau namo. Po kelių žingsnių iš pakelės krūmų kaip žvirbliai stryktelėjo vaikai ir spiegdami pasipylė į visas šalis. Žinoma, nuo savęs žmogus niekur negali pasislėpti. Aš nevalingai susiradau akimis patį mažiausią ir uždainavau:

– Vasia! Vasia!

Ir čia visas choras visokiais balsais pasigavo tą mano „Vasia, Vasia“. Jie mėgdžiojo, šaipėsi iš manęs. Siausdami. Lakstydami aplink, ir susidrovėjęs Vasia rimtai ištarė:

– Na kaip čia ta teta Vanda sako. Vasia, Vasia. Kažkoku specialiu balsu.

Vietoj specialiu turėtume įdėti žodį „meiliu“. Tačiau jis jiems buvo nežinomas. Tik tarp savęs susiginčiję, sukirtę lažybų jie ištardavo kaip paskutinį užkeikimą: prisiekiu motinos širdim. Tarp baisiausių keiksmažodžių, grubiausių įžeidinėjimų, pvz., „eik tu čiulpti“ arba „tu pederastas kaziolas“ iš palapinės, iš miško pasigirdavo įtemptu balsu. Prisiekiu motinos širdim. Toks beribis. Toks neišmatuojamas. Buvo jų nelaimės gylis. [2*]

Tą vasarą mes dažėme bažnyčią. Stovyklą metu su vaikais mes nuolat ką nors dirbdavome. Ravėjome daržą. Darėm suoliukus. Pjovėm medžius, vežėm kalades, kapojom malkas ir krovėme jas į pašiūrę.

Mes nuomojom kleboniją nykstančiame kaime. Visos mūsų stovyklos vyko šalia medinės bažnyčios. Nudažyti ją savo jėgomis, žinoma, būtų buvę neįmanoma. Bet su mumis jau dirbo Volkeris. Antrus metus mes vykdėme bendras programas su Vokietijos „Jugend Hilfe Verbund“.

Kažkurią vasarą į Inkūnus buvo atvažiavusi mano bičiulė iš Berlyno, menotyrininkė Eleonore Ditzenschaeffler. Ji pasižiūrėjo į mūsų plėšinius ir pasakė:

– Aš tau padėsiu, Vanda. Dabar aš dar nežinau, kaip aš galėčiau tau padėti. Bet aš noriu tau padėti.

Taip Inkūnuose atsirado Volkeris. Atsargos kariškis. Švelnus, jautrus žmogus. Ir visos viny, raktai, spynos, kibirai, vandens žarnos, šulinio dangtis kaipmat atsistojo į savo vietas. Pirmą vasarą jis atvažiavo su dviem chuliganais. Statyti mums prausyklų. Gerai įmitusiais chuliganais. Nusikalte jaunuoliai su pedagogu buvo siunčiami darbui į kitą šalį. Kad pamatytų tikrą vargą. Ir pradėtų vertinti tai, ką turi. Mums tai buvo būtina pažintis su profesionaliu socialiniu darbu. Nuostabiu darbu. Volkerio auklėtiniai po trijų dienų naktį neblaivūs įsilaužė į jo mašiną. Mėgindami išvažiuoti, nurovė vairą. Teko iškviešti policiją.

Ypatingas socialinio darbo žavesys ir savitumas yra tai, kad visa su auklėtiniais turi daryti kartu. Žinoma, jei pavyksta kartu. Tai meistriškumo viršūnė. Prausyklų statyba vyko taip. Volkeris kasė pamatus. Rojus ir Oliveris gulėjo hamake. Ir laidė jo adresu pastabas.

Tą vasarą Volkeris atvažiavo su dviem nusikaltusiais paaugliais iš Rytų Vokietijos. Normanu ir Saimonu. Normanas, grubus, agresyvokas, buvo šiek tiek atsilikęs protiškai. Taip. Jis. Normanas. Pamatęs mūsų pirmuosius vaikus iš gatvės, sustingo vietoje. Sukrėstas ir išsigandęs, paklausė:

– Kodėl jie tokie murzini?

– Jie iš gatvės. Jie gyvena gatvėje, – pasakiau jam.

Jis dar pastovėjo. Paskui nubėgo į namą. Atnešė savo drabužius ir ištiesė Saniai:

– Aš jam atiduodu. Nuprausk jį ir pasakyk, kad nevaikšiotų murzinas.

Laukdami atvažiuojančių, gatvės vaikai labai jaudinosi. Kasdien vis labiau įsitempdami. Nugirdau. Kelis kartus.

– Žinai, kas mes esam. Mes šiukšlės.

Jie laukė paniekos. Nieko daugiau juk nebuvo patyrę. Tačiau paprastas, sakytume socialus kitų vaikų elgesys, jų baimes ir agresiją iš karto ir be pastangų ištirpdė.

Nudažyti bažnyčią buvo labai sunku. Bet sunkiau buvo kas kita. Stovyklose mes organizuodavome veiklą taip, kad vaikas pats susiprastų prisidėti prie darbo. Pasisiūlytų. Padėti kitam. Na, imtųsi iniciatyvos. Mes rūpinomės aklaisiais patys. Nieko nekviisdami į pagalbą. Neįprastoj miško vietovėj orientuotis savarankiškai jie nemokėjo. Mes niekam nesakėm, kad reikia jiems padėti. Tik darėme tai patys. Ir keistas dalykas. Silpnaregiams pasisiūlė padėti gatvės vaikai. Neraginti. Mes tik buvom mokę juos, kad iš aklyjų negalima vogti. Jokiu būdu. Vitia pirmas. Sulėtinto mąstymo Vitia lipančiai žemyn laiptais Dovilei ištiesė rankas. Sakydamas:

– Čia laiptas, čia laiptas...

Vaikų iš normalių šeimų laukėm savaitę. Kai nesulaukėm, paklausėm. Kodėl jie mums nepadeda. Jie supyko.

– Kodėl jūs mums nesakėt?

Tą dieną skalbiau. Kad atvažiavo „Respublikos“ mašina, mačiau. Bet galvojau, pabaigsiu skalbti ir nueisiu. Stovyklautojų pilnas kiemas. Žurnalistams yra ką veikti. Prabėgo gal dešimt minučių, ir staiga aš išgirdau baisų riksmą. Keiksmus. Raudojimą. Eidama link namo pamačiau, kad ant namo laiptų sėdi vaikai iš gatvės. O į jų vidurį vedama sėstis Dovilė. Nuo pat gimimo akla mergaitė.

Taip. Čia buvo istorija. Laikraštis buvo rašęs apie mūsų stovyklas. Aš pasakojau apie mūsų darbą. Apie integracinę stovyklą silpnaregiams kartu su sveikaisiais. Taip pat apie stovyklą gatvės vaikams. Straipsnyje kažkokiu būdu Dovilė tapo akla gatvės mergaite. Publikacija galbūt įgavo ugnies. Bet Dovilė turėjo mamą. Rūpestingą mylinčią mamą. Jei ji skaitė straipsnį, ką ji galėjo apie mus

pagalvoti? Pirmą kartą ji atlydėjo dukrą iki pat stovyklos. Norėdama įsitikinti, ar čia jai bus saugu. Kitus silpnaregius mes pasiėmėme iš Anykščių autobusų stoties. Tada, po publikacijos, pagalvojau. Gal neaiškiai ką nors pasakiau. Tačiau dabar režisuojama nuotrauka išskleidė abejones. Juos visus kartu. Sodino fotografuotis.

Gatvės vaikai šios istorijos, žinoma, nežinojo. Dvilės, aklų vaikų iki šios stovyklos nebuvo matę. Bet jų riksmas buvo laukinis. Jie lakstė kaip sužeisti žvėreliai. Įkaitusiais, ašarotais veidais, šaukdami.

– Mes jums padangas supjaustysim! Jei ne čia, tai stoty. Mes jums vis tiek supjaustysim!

Reikėjo gesinti ugnį. Vaikus šiaip taip nuraminom. Suėjom visi į kambarį. Kalbėjomės. Tačiau mūsų kelis kartus buvo paklausta:

– Ko vaikai taip rėkė? Gal galėtumėt paaiškinti.

Aš tylėjau. Tada paklausė vaikų:

– Na, vaikai, tai jūs pasakykit, ką mes tokio padarėm.

Tylėjo ir jie. Taip ir išsiskyrėm. Žinojau, ką vaikai atsakys.

Bet norėjau būti tikra.

– Tai ko gi nieko nesakėte žurnalistams?

Atsakė Mindaugas. Už visus.

– Paima aklą žmogų. Sodina jį su nežinia kuo. Nežinia kam jį fotografuoja. O paskui dar klausia mūsų. Ko mes raudam.

Jie gynė ne save. Gynė Dovilę. Ne. Gal ne. Paklausti, ką jie gina, jie to niekada nebūtų galėję pasakyti žodžiais. Bet nedvejodami būtų dėl to paguldę galvas. Ne perkeltine prasme. Žmogiškasis orumas! Net 1996-aisiais metais iš skilties, parašytos „Literatūrai ir menui“, Nepriklausomybės penkmečio proga, žodžius „žmogiškasis orumas“ man išbraukė iš visų sakinių. O patį tekstą taip perdirbo, kad net pati negalėjau suprasti, apie ką jis. Iš to, kaip jis buvo sudorotas, šiandien visiškai akivaizdu viena. Darbą atliko profesionalas. Įgudęs specialistas „taisyti“ žmonių mintis ir sąmonę. Penktaisiais laisvės metais! Taip. Jis buvo dar čia.

Patys netikėdami, bažnyčią mes vis dėlto nudažėme. Pasitelkę talkininkus, nudažėme net aprūdijusį skardinį bažnyčios bokštą. Dieną dirbdami. Naktį mėnesienoje šokdami „Bremeno muzikantus“. Turėjome multiplikacinio filmo plokštelę. Aliona buvo princesė. Auksiniais, mėnesienoje šviečiančiais plaukais. Tą vasarą visi Alioną nešiojo ant rankų. Volkeris išvažiuoti susiruošė, kaip visada, naktį. Antrą valandą. Lenkijos keliai buvo neramūs. Jis norėdavo pervvažiuoti juos iki vakaro. Jis atsisveikino su visais iš eilės. Kai priėjo prie Vasios. Vaikas apsikabino jo kojas. Ir pasikūkčiodamas pravirko. Pirmą ir vienintelį kartą mačiau Vasią verkiantį. Neskaitant autobuso.

Po didžiųjų stovyklų mes visada pasilikdavome nedidelį vaikų būrelį. Šį kartą buvome nusprendę bandyti įkalbinėti vaikus. Grįžti į normalų gyvenimą. Aiškinome, kas jų laukia beraščių. Ir dėl gyvenimo būdo. Kurį jie gyvena stotyje. Gatvėse buvo ir daugiau valkataujančių. Bet mūsų vaikai buvo stoties. Šis žodis reiškė labai daug. Mes aiškinome jiems, kad dėl nuodų, klijų, cigarečių ir alkoholio jie mirs nesulaukę trisdešimties metų. Kad taip gyvendami pateks į kalėjimą. Niekur kitur. Jie klausėsi. Klausėsi tylėdami. Neprieštaraudami. Buvo aišku, kad jie tai supranta ir be mūsų kalbų. Tačiau kai paskutinę dieną lydėjom juos mišku iki autobuso, Sania staiga kažkaip nenatūraliai garsiai, bravūriškai ištarė:

– Aš liksiu stoty!

– Aš tai eisiu iš stoties. – Mindaugas, nusikaltėlių atamanas, ėjo nuleidęs galvą.

– Aš ne, – atšovė jam Sania.

– Eikit jūs, durniai, – Mindaugas visą laiką kalbėjo su sprendžiančiojo teise. – Jei mes dabar neišeisim iš stoties, žinokit, mes niekada iš ten nebeišeisim.

Ir tikrai. Jis išvažiavo į Biržus. Pas močiutę. Nusipirko knygas ir pradėjo lankyti mokyklą. Jis paskambindavo kas savaitę. Kad mokslas sekasi gerai. Kad uždirbo 20 litų. Padėdamas kaimynams kasti bulves. Gal po poros mėnesių, kai jis paskambino, telefono ragelyje už jo nugaros išgirdau muziką.

– Tu skambini iš Vilniaus, Mindaugai?

– Ne, iš Biržų.

– Betgi aš girdžiu stoties muziką.

– Čia taip sau, radijas groja.

Tačiau grojo ne radijas.

Ak, Mindaugas! Drabužius stovykloje jis skalbdavosi kasdien. Ką ten drabužius. Mes dažnai klausdavome jo patarimo. Koks puikus iš jo galėjo išaugti premjeras. Apgalvojantis kiekvieną savo žingsnį. Pajėgus numatyti perspektyvą. Valingai eiti į priekį.

Nebeišmanydami, kaip jam tokiam padėti, susilaikyti nuo vagiliavimo, paskyrėme jį raktininku. Atidavėm visus rakinamų kambarių raktus. Kur buvo mūsų daiktai. Pinigai. Maistas. Jie visi, bet šitas vaikas aštriai žinojo pagarbos ir pasitikėjimo vertę. Tai buvo jo nelaimė. Jis blaiviausiai suvokė savo padėtį. Pirmas, gal vienuolikos metų, pradėjo vartoti narkotikus. Jį pirmą pamatė Gytis užrakintą stoties policijos geležiniam narve. Spardantį grotas. Raudantį. Pasakė:

– Negaliu, mama.

Gytis tempė jį kaip galėdamas. Bendravo su tėvu. Įkalbinėjo jį rūpintis vaiku. Dalyvavo Mindaugo teismuose. Vis sušvelnindamas sprendimą. Surado jam mokyklą. Kuri sutiktų jį, keturiolikmetį, priimti į trečią klasę. Tėvas atsisakė nupirkti jam drabužius ir knygas. Jo tėvai tai gyveno kartu, tai skyrėsi. Kartais gėrė. Nepaprastų gabumų vaikas jiems buvo nereikalingas. Mūsų palaikymo jam neužteko.

Grįžusi į Vilnių rugpjūčio pabaigoje, iš karto nuėjau į Švietimo ministeriją. Susiradau reikiamą skyrių. Pasakiau, kad yra tokių vaikų grupė. Kad daugiau aš jų į gatvę nebepaleisiu. Jei nebus rasta išeitis, aš juos atvesiu į šitą kabinetą. Ministerijoje sėdėjo žmonės. Sprendimas buvo rastas iš karto. Po poros savaitių vaikai buvo paimti į globos namus prie Antavilių. Mes eidavom jų lankyti du kartus per savaitę. Prašydami, kad jie iš ten nebėgtų. Prievartautiems, pardavinėtiems, uoščiams klijus, nuo apsinuodijimo alkoholiu pabuvojęs reanimacijoje vaikams reikėjo gydymo. Socialinės terapijos. Elgesio korekcijos. Kas pasiekama tik specialia taktika. Apie tokią taktiką niekas dar neturėjo jokio supratimo. Ką apie taktiką. Kartą, kai Vida su Jorūne buvo nuėjusios lankyti, atvežė dar vieną mūsųškių. Budinti auklėtoja paklausė:

– Kažin, ar jis neturi utėlių?

Vida atsakė:

– Taigi galima pažiūrėti.

Auklėtoja paprašė:

– Gal jūs pažiūrėtumėt.

Prapuolė Vasia. Kol buvome užsiėmę globos namais. Daugiau kaip mėnesį jo niekas nebuvo sutikęs. Net matęs. Nei stoty. Nei „Krasnuchoj“. Šitaip vaikai vadino Savanorių prospektą. Savaitgalį Gytis su Dalium nusprendė važiuoti jo ieškoti. Į sodus. Bijojom, ar vaikui nebus atsitikusi kokia nelaimė. Penktadienį, taip, tikrai penktadienį, po pietų kažkas paskambino. Prašė Gyčio. Kažkas iš mūsųškių. Bet aš nepažinau balso. Paaiškinau, kada bus Gytis. Ir vis dėlto paklausiau:

– O kas čia skambina?

Išgirdau ragelyje tą patį kietą, svetimą:

– Čia Vasia.

– Vasia! Vasia! Kur tu pasidėjai!? Mes jau ruošiamės važiuot tavęs ieškoti į sodus.

Ragelyje buvo tylu. Ir aš pajutau. Kaip juokingai pakibo ore mano „Vasia, Vasia!“.

– O ko jūs norėjot?

– Kaip ko mes norėjom? Ką tu čia dabar kalbi? Mes juk tavęs pasiilgom.

Tačiau iš ten, iš kur atskrido vaiko balsas, pasigirdo šaltas, nepaliekantis abejonių:

– Viso gero.

Nieko sau. O ko jūs norėjot. Ne, jau tikrai.

Jis paskambino kitą rytą. Paprastai. Kaip visada. Ir pasakė:

– Teta Vanda, aš noriu su jumis susitikti.

– Gerai, – atsakiau. – O kur?

– Prie baseino.

– O kelintą valandą?

– Trečią.

– Gerai, trečią prie baseino.

Baseine dirbo jo motina. Tėvai buvo išsiskyrę. Abu gėrė. Vaikas blaškėsi tarp abiejų. Nei vienam, nei kitam jis nebuvo reikalingas.

Nuėjau trečią valandą prie baseino. Vis žiūrėdama, kada pro jo duris išeis Vasia. Tačiau joks Vasia nesirodė. Palaukiau dešimt, penkiolika, dvidešimt minučių. Prisiminiau vakarykštį pokalbį. Pagalvojau, tikriausiai vaikas pradėjo vyti iš manęs virves. Na, krėsti pokštus. Ir kaipgi jis galėtų ateiti trečią valandą, kai daugelis iš mūsų vaikų nepažįsta valandų. Pasidairiau dar dešimt minučių. Buvo jau pusė keturių. Pasukau namų pusėn link požeminės perėjios. Ir tą pačią akimirką jį pamačiau. Einantį. Prie buvusio kino teatro. Išblyškusį išblyškusį. Jei jis nebūtų buvęs toks murzinas, jo veidas būtų švietęs kaip popierius. Netardami nė žodžio, mes susiėmėm už rankų. Jis padavė man savąją. Ant jo pirščiukų nebuvo jokios mėsos. Oda kabėjo lyg paukščio. Tylėdami parėjome abu namo. Išviriau arbatos. Jis valgė labai nedaug. Buvo akivaizdu, koks jis išbadėjęs ir išsekęs. Ir kiek jam kainavo jėgų vakar nepasakyti:

– Teta Vanda, aš labai noriu valgyti. Aš atvažiuosiu pas jus.

Vakar jis mane patikrino. Pasitikslino, ar ne žaislas. Apsisprendęs nesisiūlyti, jei nėra reikalingas. Jis gynėsi. Ne. Sunykęs iš bado. Ne. Šitas vaikas. Nebeturėjo jėgų gyventi nemylimas.

Vasia, Vasia! Pirmaisiais permainų metais, kai mes, kaip ir dauguma intelekto žmonių, gyvenom už skurdo ribos, paprasčiau studentų valgyklos moteris, gal jos galėtų per žiemą pamaitinti Artūrą ir Vasią. Bijojau, kad jie abu neišgyvens žiemos. Vasios kaklas buvo plonesnis, nei mano riešas. Jos širdingai sutiko. Tačiau Vasia su Artūru valgyti ėjo tik tris ar keturis kartus. Mėginau eiti valgyti kartu su jais. Ir vis tiek Vasia pasakė. Kad daugiau nebeateis.

– Bet kodėl, Vasia? – paklausiau vos neverkdama.

– Į mus visi žiūri.

Nuo tada žinau. Žmogui lengviau numirti bado. Nei būti pažemintam. Jis išgyveno pas mus dvejus metus. Kol sutiko eiti į globos namus. Ateidamas. Negalėjome jo palikti vieno. Jis, kaip ir visi gatvėje augę vaikai, vagiliaudavo.

Kaip tik tą rudenį buvau pakviesta į Vilniaus licėjų. Pokalbiui su paskutiniųjų klasių gimnazistais. Žinojau, ką jie man atsakys. Buvau tikra. Bet vis dėlto papasakojau apie Vasią. Apie jo keistą skambutį ir paklausiau:

– Kaip jums atrodo? Kodėl vaikas taip pasielgė?

Atsakė moksleivių prezidentas:

– Aš jumis netikiu. Jūs šitą istoriją paprasčiausiai išsigalvojot.

Tą rudenį subyrėjo darbo grupė. Kai jie atėjo į mano namus. Tie išsilavinę jaunuoliai, prisistatę

savęs ieškančiais žmonėmis. Pasakė, yra žmonių grupė. Yra vieta. Ar negalėčiau padėti surasti jiems prasmingą veiklą. Aš labai apsidžiaugiau. Gyčio gydymui, kad galėtume išvežti jį gydyti į Vokietiją, 1991-ųjų metų žiemą žmonės mums suaukojo pinigus. Tą sausį. Taip.

Tačiau, nors Utopija buvo ką tik sugriuvusi. Visi mes tebebuvom jos vaikai. Žodžiai ir darbai tebesiskyrė taip, kaip dangus ir žemė. Žinau, kaip tai atrodė žiauru. Aukštus polėkius, galias filosofijas pakeisti primityviomis taisyklėmis:

1. Paėmei daiktą, padėk jį vietai.
2. Pradėjai darbą, baik.
3. Pats susirask sau darbą.

Kaip vis dėlto skaudžiai. Mums teko mokytis. Kartu su vaikais. Visa ko iš naujo. Įstatymų. Kuriuos žmogus prisiima savo noru. Beveik instinktyviai. Kurie galioja net gyvūnų pasaulyje: jei silpnesnysis atsistoja nuolankia poza, stipresnysis jo nebepuola. Būtų kažkas panašaus į žmogiškąjį „gulinčio nemuša“. Mes aiškinome apie juos vaikams. Nesuprato. Ne iš karto suprato. Ir šiandien matau nustebusias, išplėstas Raimondo akis:

– Kodėl gi nemušti?

Žiemą aš įsipjoviau pirštą. Tvarkydama prieš Kalėdas Volkerio atvežtą labdarą. Labdaros sutvarkyti atėjo padėti tik Dalius ir Jorūnė. Įsipjoviau nesmarkiai. Bet neišsiplečiau žaizdos. Iš karto. Po trijų dienų apie žaizdą atsirado juodas ratas. Man pakilo temperatūra. Ir aš išėjau iš rikiuotės. Ilgam.

Viskam sugriuvus. Paskutinę akimirką. Gytis ir Dalius perregistravo jaunimo organizacijos dokumentus. Už sutaupytus pinigus nupirko rusišką „Nivą“ ir pradėjo organizuoti vasaros stovyklą. Be komandos. Be patirties. Gytis tuomet buvo dvyliktokas. O Dalius krovininės mašinos vairuotojas. Nežinau, kodėl jie abu tą pačią vasarą įstojo į universitetus studijuoti socialinio darbo. Matyt, sugriuvo kažkas daugiau. Ko kitaip nebebuvo įmanoma atitaisyti.

Rengiant stovyklas, didžiausias darbas būdavo surinkti iš gatvės vaikus. Tačiau tą žiemą globos namai prie Antavilių patys pasiūlė paimti į stovyklą dvidešimt penkis vaikus. Gytis iš karto sutiko. Juk tai buvo mūsų vaikai. Mes padarėme didelę klaidą. Nepasirašėme sutarties. Visko dar tik mokėmės. Pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir visai buvom pamiršę, kad niekas nesilaiko žodžio. Po sunkios ligos aš į stovyklą važiuoti nebesirengiau. Tačiau naujieji vadovai panikavo. Jie neprašė mano pagalbos. Jie prašė tik pabūti stovykloje.

– Kai jūs būsit stovykloje, vaikai savaime bus daug ramesni.

Turėjau pagalvoti. Juk puikiai žinojau. Tokioj stovykloj, kur kas valandą reikia nenuspėjamų sprendimų. Tik pabūti yra neįmanoma. Nors ne. Aš kaip tik apie tai pagalvojau. Per daug gerai žinojau, ką reikė girdėti. Visus vaikus. Ir po vieną. Kad galėtume juos suvaldyti. Nenaudodami jėgos.

Sutartą dieną globos namai mums atvežė vienuolika vaikų vietoj dvidešimt penkių. Ir sąrašą. Taip. Tikrai labai keistą. Penkiolikos vaikų sąrašą.

– O kur tie keturi?

Man neatsakė. Visas mūsų parengtas stovyklos darbo planas apvirto aukštyn kojom. Mes buvom pasirengę penkiolikos savanorių grupę. Kad būtų įmanoma nors kiek pakoreguoti pažeistą vaikų socialinį elgesį, darbui su dvidešimt penkiais toks žmonių skaičius buvo būtinas. Taip. Mes pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir staiga tapome atsakingi už tai, kas nuo mūsų nepriklausė. Tačiau jau po valandėlės dvylika Gavrošų, Vasia buvo dvyliktas, sugebėjo visą stovyklą sukelti ant kojų. Kas yra dirbęs su tokiais vaikais, tas žino, kad pasiteisina ir yra veiksmingos tikrai mažos grupelės. Dvylika nusikalsti linkusių vaikų buvo kaip tik tiek, kad tą pačią akimirką įvestų stovykloje kovinę parengtį.

Tai buvo mūsų kadrai. Savi. Įsūnyti. Jau paaugliai. Juos atvežė iš karinio dalinio. Susitvarkyti su jais jau nebebuvo paprasta. Išbuvę metus globos namuose, jie neatpažįstamai pasikeitė. Tai nebebuvo

vaikai, kurie už kiekvieną duonos riekę, kiekvieną rūbelį dėkodavo kelis kartus. Tik ir girdėjai:

– Teta Vanda, duokit man batus! Duokit man maikę! Duokit! Duokit!..

Per vienerius metus!

Po vieno „duokit“ aš pakėliau aukštyn savo medžiaginius pradilusius batelius ir sušukau:

– Skubiai duokite man naujus! Greičiau, ką!

Jie pasižiūrėjo į mane, ir mes visi kartu pradėjom juoktis.

Vaikams, jie buvo berniukai, patiko kariniame dalinyje. Griežta drausmė nuėmė nuo jų pečių atsakomybę. Jų vienų atsakomybę. Per sunkią jų vaikiškiems pečiams. Už jų pačių gyvenimą. Jie pasakojo įspūdžius. Nuo ryto iki vakaro.

– Teta Vanda, mes ten visur žygiuodavom.

– Kurgi visur?

– Ir į valgyklą. Ir į tualetą.

– Visi kartu?

– Taip. Žinoma.

Aš nutaisydavau nepatiklų ir nustebusį veidą. Kažkodėl jiems to ir tereikėjo.

– O kaipgi jūs ten žygiuodavot?

– Mes jums parodysim, teta Vanda.

– Gerai, kai eisim maudytis.

Jie susirikiavo. Prie bažnyčios. Ten buvo lygi aikštelė. Sustoję po du. Tomą pastatė į priekį. O mane šalia rikiuotės. Pavedė už rankos. Kaip vaiką. Jonukas atsistojo gretoje į savo vietą:

– O dabar, teta Vanda, jūs sakykit: „žengte marš!“

– O kaip man sakyti?

– Štai šitaip: „ŽEENGTEEE MARŠ!“

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Keldamas koją Tomas, jis stovėjo priekyje, sušuko:

– Viens! Viens! Viens du trys!

Ir kertanti basom rikiuotė sugriaudėjo iš visų plaučių:

– Bėga sakalų būrys!

– Viens! Viens! Viens du trys!

– Priešui siaubą įvarys!

Nuo griausmingo riksmo kilnojosi pušynas. Ir dabar matau rudas, basas, kertančias į taktą Sanios kojas. Švytuojančias aštrias jo alkūnes. Išsimaudę, stumdydamiesi, šlapi jie neraginti susirikiuodavo į gretą. Na, tikrai. Koks gi kareivis, kuris nesvajuoja tapti generolu. Aš pasistengdavau iš visos širdies.

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Tą vasarą mes visą laiką taipėjom maudytis. Aš neprašiau.

Nedrausminau jų. Jie patys su džiaugsmu laikėsi tvarkos. Ir vieną kartą, jų riksmui drebinant pušyną, pagalvojau. Ar patikėsiu. Kai visi jie bus išsivaikščioję po kalėjimus. Už baisius nusikaltimus. Kad nepakeldama balso, dviem piršteliais galėčiau juos suvaldyti.

Nors tai buvo visai paprasta. Norint ką nors duoti šiems vaikams, reikėjo su jais dalintis gyvenimu. Besąlygiškai. Dėl pedagogikos jiems buvo nei šilta, nei šalta. Tą vasarą keletas vaikų jau sirgo džiova. Sania su Raimondu – atvira. Kad neužsikrėstume patys, atsargumo dėlei nutarėme pasižymėti savanorių indus. Ir plauti juos atskirai. Vaikams apie tai nieko nesakėme. Tik dengdami stalą vis paversdavom dubenėlius dugnu į viršų. Ir sėsdavom visi į vieną pusę. Anksčiau už stalo įsitaisydavom kaip papuola. Pamažu vaikai apsiniaukė. Pradėjo šnairuoti. Į mūsų pusę. Klausiami, kas atsitiko, suko akis. Atsisakė vakarais eiti į Vaiduoklių namelį.

– Na, kas gi yra? – prispyrėme per vienus pietus.

Jie tylėjo. Dairydamiesi abuojuais žvilgsniais.

– Ne vaikai. Mes šitaip nežaidžiam. Kas atsitiko?

Paklausė Sania. Po niūrios pauzės.

– O kas yra indams?

Trauktis nebebuvo kur.

– Nieko jiems nėra. Mes pasižymėjome juos, bijodami užsikrėsti džiova.

Jie sujudo.

– Ak taip, tai nieko. Gerai, gerai.

Ir aš staiga pamačiau Sanios akis. Apvalias. Pasprogusias. Jis sirgo. Ko gero tik dabar, iš mūsų baimės, suprato, kokia ta liga pavojinga. Jis buvo jūroj. O mes sausumoj. Taip. Mes bijojome užsikrėsti. Bet kažkaip visai nebeliko prasmės vargti. Žvelgiant bukais žvilgsniais vieniems į kitus. Pagalvojom. Yra daug saulės. Gryno oro. Tokiomis sąlygomis užsikrėsti tikimybė nėra didelė.

Ir Jorūnė, kitą dieną dengdama stalą pasakė:

– Tiek to. Dabar mirsim visi kartu.

Vaikai sparčiai augo. Darėsi pavojingi. Ne tik patys sau. Reikėjo galvoti apie rytdieną. Ji buvo beveik nulemta. Ir vis dėlto. Mes pradėjome pokalbius. Vaiduoklių namelyje. Apleistoje belangėje trobelėje ant kalvos. Aš nežinau, ar tai buvo pedagogiška. Paklausti.

– Ar galėtumėt nužudyti?

Klausti anksčiau. Kol dar niekas su tokiu uždaviniu neįdavė jiems į rankas peilio. Šitie vaikai dėl gilaus, pastovaus ryšio su kitu žmogumi bado buvo visiškai priklausomi nuo kitų. Čia slėpė didžiausias pavojus. Jiems patiems. Ir aplinkiniams. Jie neturėjo valios atsispirti. Tai suprato. Kai Vasios paaugusio paklausiau, kas yra žmogaus valia, jis atsakė:

– Savo valia, tai kaip gyvybė. Turi pats save valdyt.

Taigi aš paklausiau.

– Policininką galiu užmušt nors ir dabar. – Pirmas buvo Mindaugas.

– Eik tu! Policininkas irgi žmogus. – Raimondas pasipriešino savo geriausiam draugui.

– Ne žmogus.

– Jis dirba savo darbą.

Atsiliepė dar kažkuris.

– Paskui sėdėk kalėjime. Oi ne!

– O jeigu jus po to kur nors išvežtų? Duotų pinigų. Ir jums už tai nereikėtų atsakyti.

Valandėlę buvo tylu. Staiga Julius iškėlė į viršų sunertas rankas. Lyg būtų laimėjęs varžybas. Ir supdamas jas virš galvos, sušuko:

– Galiu!..

Ir vėl buvo tylu. Su paabejojimais. Po ilgokos pauzės Jonukas pasakė tvirtai:

– Aš vis tiek negalėčiau.

– Kodėl?

– Kitas žmogus irgi nori gyventi.

Kitą vakarą dalijomės įspūdžiais, kaip jautėmės. Kai mus apvogė. Jie pritilo. Tai buvo jų kasdienis amatas. Sakėme, buvo liūdna. Jautėmės nuskriausti. Išsigandę. Atvirumas juos nuginklavo. Jie visai nesigynė.

– Vaikai, o kodėl tas, kuris puola, puola iš užpakalio?

– Tas, kuris puola, bijo.

O mums atrodė, tas, kuris puola, drąsus. Bijom tik mes.

Iki aukštojo pedagoginio pilotazo buvo belikę visai nedaug. Tereikėjo susieti teoriją su praktika. Kitą dieną po pietų nuo upės į stovyklą atėjo du žmonės ir pasakė, kad jiems, kol maudėsi, iš palapinės dingo pinigė. Piniginėje buvę trys šimtai litų.

– Kas po pietų buvo prie upės?

Beveik visi. Jie įsižeidė iki ašarų.

– Vis mes. Ką, kiti negalėjo pavogti? Jeigu tik kas, tuoj mes.

Taip. Teisybė. Prie upės visada būdavo žmonių. Visi vaikai gynėsi. Įtūžę. Atkakliai. Pradėjo organizuoti vidinę paiešką.

– Mes tuoj, – pasakė Jonas.

Nors jis pats buvo vienas geriausių šios srities specialistų.

– Mindaugas su Raimondu?

Jis linktelėjo. Užvirė juoda košė. Visi įtarinėjo vieni kitus. Ruošėsi muštis. Pavakare Mindaugas, Raimondas ir Alioša pabėgo. Kai tai pastebėjome, buvo jau visai prietema. Leidomės bėgti mišku. Per upę į vieškelį. Tokiu paros metu mašinų važinėja nedaug. O pėsti jie negalėjo toli nueiti. Policininkas su vaikais išnirio iš tamsos. Mes beveik užbėgom ant jų. Iš pradžių nesusigaudėme, kas atsitiko.

– Pamatėme einančius keliu. Paklausėm, kur eina. Sakė, į stovyklą. Galvojam, naktis, pavėžėsime.

– Ačiū, – pasakiau, – labai ačiū. Mes jau eįjome jų ieškoti.

Pasukom į stovyklą. Ir staiga išsekę visi susėdom pakely ant žolės. Sėdėjom ir tylėjom. Ir visa kažkaip, be žodžių, tapo aišku.

Dalimis. Nenoriai. Rytojaus dieną jie mums atidavė šimtą litų. Tačiau žmonės sakė, kad piniginėje buvo trys šimtai. Kur kiti pinigai? Vaikai gynėsi. Jie sakė, piniginėje buvo šimtas litų. Taip, jie ją paėmė. Bet buvo tik šimtas. Gynėsi karštai, žiūrėdami man į akis. Mačiau. Buvo akivaizdu. Nemeluoja. Nejaugi melavo žmonės? Nusprendėme pasikalbėti su kiekvienu atskirai.

Pradėjau nuo Aliošos. Skubiai persikvalifikavau į tardytojas. Kaip ta rusistė. Jo visai nepažinojau. Maža, kad nepažinojau. Pirmą kartą pamačiusi, aš jo instinktyviai išsigandau. Jis buvo už visus didesnis. Mano ūgio. Lakstančiom juodom akim. Atvežusi vaikus auklėtoja mus įspėjo, kad Alioša yra pavojingas. Jam užėina agresijos priepuoliai.

– Ar jūs jį imsit?

– Mes imam visus, – atsakiau.

Paprastai, stovykloje mes pasiskirstydavom po du vaikus, kurių niekada neišleisdavom iš akių. Paprašiau Daliaus, kad man nereikėtų būti su Alioša. Ne dėl to, kad bijau. Kad jis nepajustų mano baimės. Už erškėtrožių. Ten, kur jį suradau. Jis mane pastūmė.

– Nelįskit. Aš vis tiek čia nebūsiu.

Jo akys buvo pasruvę krauju. Ir aš nuėjau ieškoti Daliaus. Raimondas su Mindaugu pasivijo mane.

– Mes nenorim bėgti, – pasakė pašnabždom, – bet jis mums liepia.

– Tai ką daryti?

– Mes eisim į mišką ir pasislėpsim. Vienas jis nebėgs. Jūs sakykit, kad išėjome uogauti.

Mindaugas su Raimondu dingo miške. O Alioša pradėjo eiti keliuku palei stovyklą. Į priekį ir atgal. Kažkaip linguodamas. Ėjo ir ėjo pusę dienos. Nė karto nevalgė. Kiekvieną nuėjusį kviesti vijo šalin. Po pietų visi išėjo į estafetes. Stovyklavietė liko tuščia. Staiga pro virtuvės langą pamačiau, kad jis eina prie šulinio. Skubiai sudėjau į lėkštę kotletus, bulvių košę, daržovių. Ir išnešiau jam. Vaikas stūmė lėkštę atgalia ranka.

– Aš vis tiek išeisiu.

Vis dėlto ranka judėjo nelabai ryžtingai. Pasakiau ramiai. Kaip galėjau ramiau.

– Eik, kur nori. Tik pavalgyk.

Ir palikau jį prie šulinio. Tuščią lėkštę jis tylėdamas atnešė į virtuvę. Paskui išsinešė iš verandos į lauką žolės biliardą. Pradėjo žaisti. Aš „nemačiau“ jo. Nekalbinau. Jau žinojau, kad Alioša nekaltas. Vaikai pasakė. Jis nevagia. Mindaugas su Raimonu vedžiojasi jį kaip asmens sargybinį. Alioša stiprus. Jo visi bijo.

Taigi reikėjo sulaukti iš miško Mindaugo su Raimonu. Ir neleisti jiems susitikti su Alioša. Trijų šimtų litų klausimas buvo atviras. Kai tik tie išlindo iš pušyno, pasakiau, kad noriu pasikalbėti. Apie Aliošą.

– Mes jo bijom. Jis durnas. Debilas. Jis mums liepė bėgti. Stoty jis mums atkeršys.

– Ar tu kalbi tiesą?

– Tai aišku.

– Ne, Mindaugai. Tu suorganizavai vagystę. Ir pabėgimą. Ir pasiėmei Aliošą asmens sargybiniu.

– Bliamba, – jis sušnabzdėjo. Visai nutilo. Tik lūpos krutėjo be garso.

Ir aš jam pasakiau. Mušti aš jo negalėjau. Vis tiek nebūtų padėję. Kad patikėtų. Iš bejėgiškumo.

– Jei tu kurstysi Aliošą, nepaliksi jo ramybėje, aš tave perplėšiu. Va, štai šitom rankom.

Antrą kartą to pakartoti nereikėjo. Tačiau kaip su pinigais? Kas meluoja? Kuo turėjau tikėti? Gal tie žmonės apsiriko? Na, susimaišė. Galvojo, kad pasiėmė pinigus, o paliko namie. Kodėl gi taip negalėtų atsitikti? Bijojau suklysti nepasitikėdama vaikais. Kartą per griežtai subariau savo jaunesnįjį sūnų. Ir jis prisipažino. Ko nebuvo padaręs.

– Piniginė buvo tik šimtas litų.

– O kur ta piniginė?

– Mes išmetėme ją į upę.

– Eime prie upės.

Taip, tikrai. Netoli kranto. Žolėse. Pamatėme piniginę. Ištraukėme ją. Atskleidžiau vieną skyrelį. Kitą. Trečiajame buvo du šimtai litų. Paskambinome žmonėms, kad galime grąžinti jiems pinigus. Ir pagaliau atsikvėpėme.

Ir Alioša pradėjo karučiu vežt kalades. Mes ruošėme su vaikais žiemai malkas. Vežėme tuopų kalades prie pirties. Ten jas skaldydavome. Kraudavome eilėmis į pašiūrę. Padirbėję eidavome maudytis. Alioša nėjo nei maudytis, nei žaisti. Vis vežė ir vežė. Mes susėdome pietų. O jis visas šlapias nuo prakaito įsirežęs krovė kalades į karučius. Ir vežė. Prie malkų krūvos. Nuėjau jo subarti.

– Kodėl neini valgyti?

– Aš atidirbsiu.

– Už ką?

– Kad bėgau.

Aš pažvelgiau jam į akis.

– Aš atidirbsiu.

Jo akys vis dar buvo paklaikusios. Vaikas buvo sužvėrėjęs iš skausmo. Prieš metus jo motiną nutrenkė skalbimo mašina. Penki vaikai liko našlaičiais. Tėvas iš nevilties prasigėrė. Mušdavo juos ir varydavo iš namų. Policija Aliošą rado gatvėje. Atvežė į globos namus. Kiek pabuvęs, jis parėjo namo ir atsivedė į globos namus savo brolius ir seseris. Norėjau jį apkabinti. Bet susilaikiau. Brūkštelėjau ranka per šlapią nugarą.

– Einam valgyti.

– Aš pabaigsiu. Ateisiu tuoj.

Aš nemačiau. Buvau virtuvėj. Kai ji atvažiavo. Ta mašina. Kaip iš jos, lyg kriminaliniame detektyve išsoko žmonės. Ir puolė prie vaikų. Sania ir Mindaugas žaibo greitumu atskuodė į namą.

– Bliamba, teta Vanda, kokia komisija! Jie klausia mūsų, vaikai, gal jums čia valgyt neduoda?

- Taip ir klausia?
- Taip.
- Meluojat.
- Nemeluojam. Ir dar klausė, kuris iš jūsų auklėtojas yra blogiausias.
- O kuris geriausias, neklausė?
- Ne, neklausė.
- Eikit, jūs, eikit.
- Ne, tikrai.

Aš išėjau su vaikais ant laiptų. Ir mes susitikom. Niekas man neprisistatė. Niekas nepaklausė mano vardo, nei pavardės. kažkas iš jų, taip, ta moteris juodais akiniais. Atkreipė dėmesį į kabančią prie durų darbotvarkę.

– Čia darbotvarkė? Tik parašyta, ar pagal ją tikrai dirbama?

– Štai prieš jus stovi dvi gyvos darbotvarkės, – parodžiau į Sanią ir Mindaugą. – Klauskit vaikų, ką jie veikė iš ryto, ką veiks po pietų. Ir sužinosit.

Kažkas iš jų pamatė, kad vaikai prie pirties kapoja malkas.

– Jūs duodate vaikams kirvį?

– O kodėl gi neduoti?

– Kirvį?!

– O peilį tarpuvartėje į rankas jiems imti galima?

Jie atidarinėjo kambarių duris. Šeiminkai buvo jie. Aš sekiau jiems iš paskos. Nuėję į virtuvę, jie staiga pareikalavo iš visų sveikatos pažymėjimų. Virtuvėje mes dirbome visi iš eilės. Ir vaikai. Ir aš pakėliau balsą. Po tokios sunkios ligos joks gydytojas nebūtų leidęs man tą vasarą dirbti stovykloje. Kad jie pamatytų. Jog esu. Gyvas žmogus, ant kurio pečių daugelį metų visiškai savanoriškai laikėsi šitas darbas. Važiudami tikrinti, jie privalėjo tai žinoti. Jie atsakė riksmu. Į veidą.

– Kur vadovai?

Taip. Mes šaukėm vieni ant kitų. Ir aš staiga atsiminiau. Rudens istoriją. Kad formaliai. Taip. Visai formaliai. Nebesu darbo vadovė. Tik projekto kuratorė. Dalius buvo išvažiuavęs į Anykščius maisto. Ir su apskaitos dokumentais pas buhalterę – niekas iš mūsų tokio darbo nemokėjom. Dvyliktokas Gytis komisarams buvo ereliui musė.

Buvo pietų metas ir aš pakviečiau komisiją į pietų palapinę.

Prašom prie stalo. Ir jūs galėsite savo akimis įsitikinti, kaip mes vaikus mariname badu. Komisijos nelaukėm. Specialių pietų neparuošėm.

Tačiau jie nėjo į palapinę. Kodėl nėjo? Jei buvo atvažiuavę tikrinti. Jeigu to klausė vaikų. Iššokę iš mašinos. Kodėl jie norėjo vaikų akyse mus pažeminti? Pietus atnešėme į kambarį. Tačiau ėmė valgyti tik vyras. Nė viena moteris neprisilietė prie maisto.

– Ach, tai jūs neturite dokumentų?

– Mes turime Vilniuje visus dokumentus. Čia, miške, nelaikom jų dėl to, kad nesaugu. Jokio seifo mes čia neturim.

Mes kalbėjomės pakeltais balsais. Visi stovyklautojai tuo metu pietavo palapinėje. Čia pat priemo. Maistą į palapinę paduodavome per virtuvės langą. Komisija nurodė datą ir pareikalavo pristatyti dokumentus į Vilniaus apskrities Švietimo skyrių. Su tokiu skyriumi mes niekada nebuvo turėję reikalų. Mūsų vaikai buvo iš Vilniaus miesto. Mes dirbome Utenos apskrityje. Nieko nesupratau. Kas jie? Kodėl jie taip elgiasi? Kodėl man nepavyksta jų akyse įgyti savo vardą ir pavardę? Komisarai pakilo. Išsilenkė manęs. Kaip taburetės. Nuėjo per kiemą prie mašinos. Taip. Abi užpakalinės automobilio padangos buvo nuleistos.

Tai buvo mūsų komisija. Ir kada tik jie suspėjo? Juk visi valgė pietus. Taip. Tikrai mes ją turėjom. Savo kontrolę. Nesulyginamą su valstybės. Plačiom akim sekančią kiekvieną mūsų žodį ir judesį. Mažiausia dviprasmybė kiekvieną akimirką galėjo atsigręžti prieš mus žiauriom pasekmėm. Iš kilnios vaikų gelbėtojų misijos oras buvo išleistas žaibiškai. Tikraja tų žodžių prasme.

- Ką jie padarė! Jie supjaustė padangas!
- Gal nesupjaustė. Gal tik išleido orą.
- Jie supjaustė. Aišku, supjaustė. Čia tookie vaikai!

Ach, dabar jau vaikai! Paaikėjo, kad komisarai neturi pasiėmę pompos. Pučiant orą į padangas, būtų galima sužinoti, kas padaryta. Ir kaip toliau veikti. Jei supjaustyta, kviesti iš Vilniaus kitą mašiną. Jei išleistas oras, vadinasi, tik prisipusti. Bėgti ieškoti pompos. Tai nebuvo lengvas uždavinys. Mes gyvenome miške. Iki artimiausio kaimo buvo keletas kilometrų. Ieškoti pompos supjaustytioms padangoms visai nesinorėjo. Mes visi trypčiojom apie sutūpusią mašiną.

- Ką daryti? Ką dabar daryti?
- Gerai. Aš paklausu vaikų. Ką jie padarė.
- Jie jums nesakys. Žinoma, nesakys.
- Man pasakys.

Besąlygiškas vaikų pasitikėjimas turėtų būti laikomas aukščiausiu pedagoginiu pasiekimu. Tačiau su tokiu pasitikėjimu po komisijos kojom aš prasmegau skradžiai žemės. Aš, gaujos vadė, Teta Vanda, Kietoji ranka, Riebioji sriuba, Didysis utėlių priešas, nuėjau prie vaikų ir tyliai pasakiau:

- Kalbėkimės ramiai, vaikai. Ką jūs padarėte? Ar supjaustėte padangas? Ar išleidote orą?

Atsakė Jonukas. Na, kas gi daugiau. Aš ir stovėjau prie jo.

- Išleidom orą. Bet kitą kartą supjaustysim.

Ir Gytis išbėgo į kaimą. Pompos. Stovykloje vyko įprastas gyvenimas. Vaikai su savanoriais bėgo eilinę estafetę. Grįžo murzini. Didžiausias malonumas buvo jiems šliaužti upeliu.

Nusiprausė. Nusiprausę apsėdo mus ratu. Komisija paklausinėjo apie kariuomenę. Apie Girulius. Paklausė, kur geriau valgydina.

- Visur gerai, – atsakė Raimondas, – bet Giruliuose yra porcijos, o čia valgai kiek nori.

Jo žodžių niekas neišgirdo. Ir net tada. Nesupratau. Jog tai jokia komisija. Jie atvažiavo mūsų likviduoti.

Rytojaus rytą Raimondui pakilo temperatūra. Jis miegojo verandoje. Pasilenkiau prie jo. Už ausų ir po žandikauliais buvo iššokę limfmazgių guzai. Jis taip pat sirgo atvira tuberkulioze. Reikėjo skubiai vežti vaiką pas gydytoją. Išvažiavo Dalius. Jis vienas dar laikėsi ant kojų. Gytis neatsikėlė. Po kelių valandų maratono. Baisioj kaitroj. Ieškant pompos. Kaime jos niekas neturėjo. Nunešiau jam arbatos. Į palapinę. Jis tylėjo. Tylėjom abu.

- O jeigu mes šitaip elgtumėmės su vaikais? – Jis pats tuomet dar buvo vaikas.

Tą pačią dieną. Po pietų. Pas mus atvažiavo dar viena komisija. Sanitarinė epideminė. Dvi moterys. Iš Anykščių. Jos prisistatė. Kalbėjo mandagiai. Tačiau paprašė, kad darbas šiandien pat būtų nutrauktas. Ir stovykla uždaryta.

- Bet mes juk neturime jokių sanitarinių incidentų.
- Bet jūs neturite stovyklos paso.
- O kas jis yra?
- Knygelė su mūsų parašu.
- Kokia knygelė?
- Kad mes jums leidžiame dirbti.
- Bet mes daug metų rengiame čia stovyklas. Jokių pasų iš mūsų niekas niekada nereikalavo.

Kalbėjomės ramiai. Susitarėm, kad jos leis mums užbaigti programą. Atrodo, iki stovyklos pabaigos bebuvo likusios keturios dienos.

Sekmadienį. Taip. Sekmadienį. Pas mus atėjo bažnyčios klebonas. Mes kartais pasikviesdavom jį pas vaikus. Jis aiškino vaikams Evangeliją, pasakodamas apie triušius, viščiukus ir nutrijas.

– Turiu jums naujienų.

– Ir mes turim blogų naujienų.

Jis palingavo galva.

– Skambina. Klausia iš kur jūs čia atsiradot. Kas jus čia įleido.

– Juk žinot, mes turim nuomos sutartį su Vyskupija.

– Aš pasakiau.

– Ir ką?

– Labai jus puola.

– Bet už ką?

Komisija išvadose pateikė tokius kaltinimus. Kad vienam vaikui palapinėje nėra penkių m² ploto. Noriu tik pasakyti. Kad šiukšlių konteineryje, kur vaikai nakvodavo užsikloję kartonais, ar šiluminėj trasoj. Kvadratinų metrų yra dar mažiau. Taip. Kad stovykloje nėra tekančio karšto vandens. Mes turėjome šulinį. Šaltą dušą. Kaimišką pirtį. Upę. Svarbus nusikaltimas buvo vaikų sąrašas. Jis nuo mūsų nepriklausė. Patį didžiausią nusikaltimą padariau aš. Nors Gytis mane įspėjo. Pavadinau. Savanorių moksleivių ir studentų grupę ne stovyklautojais. O darbo grupe. Rengti savanorius darbui su tokiais vaikais buvo stovyklos programos viena sudedamųjų dalių. Aš turėjau sumokėti trijų tūkstančių litų baudą. Iš balansuojančio ant skurdo ribos mūsų šeimos biudžeto.

Įsikišo ministras Kornelijus Platelis. Stovyklą finansavo Švietimo ministerija. Kad jokio pažeidimo nėra. Kad tai formulavimo apsirikimas. Mus gynė ministerijos vyriausioji buhalterė. Sakė, jei yra kokie nors tvarkingi organizacijų dokumentai, tai jie yra mūsų. Ją aprėkė. Taip. Ji pasakė. Rėkė rėkte. Kodėl? Šantažas vyko trejus metus. Metų pradžioje. Mokėkite baudą. Pabaigoje. Gal atidėsime.

Man pasirodė. Aš suklydau. Man pasirodė. Kad tai niekada nesibaigs. Kol nepasitrauksiu. Žmogus labai trapus. Nenutrauksiu ryšių. Su Vasia. Ir su Alioša. Visiems laikams. Visais. Sukandau dantis. Kitaip nebūčiau pajėgusi.

Žinoma, vaikams to nepasakiau. Bet tas, kas buvo išduotas mylimųjų. Žino. Sakyti nereikia.

Pamažu nutilo telefono skambučiai. Ryškiausiai Naujųjų naktį. Po dvylikos.

– Aš Raimondas, sveikinu...

– Aš Sania, teta Vanda, aš jus sveikinu!

– Čia Sergejus...

– Koks gi Sergejus?

– Jūs sakėt, vasarą mane paimsit. Argi neatsimenat?

Nutilo. Išnyko dovanos. Meškiukai. Krokodiliukai. Lėlės. Piešiniai. Atvirukai. Kęstas kartą užrašė mokyklinį vadovėlį: „Nuoširdžiai svėkinu su gimimo diena“. Dovanas iš globos namų atveždavo Alioša. Mūsų gimimo dienas skyrė pora savaičių. Mes švėsdavome jas kartu. Jis atvažiuodavo su jaunesniuoju broliuku Jura. Visada pabučiuodavo. Vaikiškai. Kaip mamą.

Nereikia. Ne. Aš užvėriau širdį. Išmokau nematyti vaikų gatvėje. Neužkalbinti. Nepažinti. Neduoti centų. Mirė Alionos mama. Jie abu su Ženia kažkur dingo. Išnyko net tas namas. Abu jie susirgo džiova. Ženia plaučių. Aliona kaulų. Vis paskambindavo iš ligoninės. Nutilo. Tik į sutrupintą diskelį kairėj krūtinės pusėj liko įrašyti jų balsai.

– Teta Vanda, na, duokit buterbrodą.

– Ne, Ženia. Reikia palaukti pietų.

– Na, teta Vanda, tik vieną, duokit.

– Kad aš tau vieną ką tik daviau.

– Na teta, dar vieną. Na, paskutinį!

Aliona, atvažiavusi į stovyklą, pasigavo mane prie prausyklų.

– Naktimis man atsitinka nelaimė. Gal duotumėt klijuotę? Kad nesugadinčiau patalynės.

– Tuoj duosiu. Ačiū, Aliona, kad pasakei.

Jos motina man skambino. Kelis kartus. Ir priekaištavo. Kad per mažai rūpinuosi. Jos vaikais. Mūsų vaikai išsivaikščiojo po kalėjimus. Tadas, Tomas, Raimondas, Aurimas. Ar specializuotus globos namus. Pirmasis ten atsidūrė Dailius. Dešimties metų. Į gatvę jis išėjo ketverių. Tėvas pradėjo verslą ir žlugo. Slapstydamasis nuo skolintojų pabėgo į Rusiją. Butas buvo įkeistas. Motina liko gatvėje su dviem vaikais. Mažajai buvo keli mėnesiai. Dailius jas išlaikė. Keletą metų. Elgetaudamas. Pradžioj visi vaikai parnešdavo pinigų į šeimą. Paskui liovėsi. Sakė:

– Duonos tai nuperkam. Bet pinigų neduodam.

Lyg tėvai būtų buvę jų vaikai.

Iš specializuotų globos, iš globos namų vaikai atsinešė į stovyklą keistą įprotį. Griebti iš lėkštės buterbrodus. Ir sėdėti apsikabinus juos ranka. Mes įtikinėjom šitaip nedaryti. Sakėm, duosim, kiek norit. Tegu jie būna lėkštėje. Tebematau Koliros alkūnė. Jo glėbį. Tai jo motina atsiuntė kaimynę. Ant stoties laiptų. Pasakyti, kad galime vežtis vaikus. Sanią ir Kolią. Visą stovyklą broliukai vaikščiojo susikibę rankomis. O pasimetę vėl greit susikabindavo. Kolia buvo jautresnis. Švelnesnis už kitus. Vaikų paerzintas pravirkdavo. Jis vienintelis atbėgdavo man skųstis. Kad vaikai mušasi. Po pirmos stovyklos į namus abu jie nebegrižo. Gatvė brolius išskyrė. Per metus. Žiauri kova už išlikimą. Kolia pirmas. Taip jautėme. Buvo pradėtas išnaudoti seksualiai. Jis atvažiuodavo pas mus kas vasarą. Aptekęs niežais. Utėlėmis. Net tada, kai jau buvo galimybių vaikams išsiplauti ir pasikeisti drabužius. Jo neturtas. Jo vargas. Buvo baisiausias.

Kolia pasikorė. Dar vis paskambindavo. Iš šiluminių trasų. Sulaukęs aštuoniolikos metų.

Paskui vaikus Gytis ėjo jau vienas. Į specializuotus globos namus. Į kalėjimą. Jis pradėjo dirbti su vaikais, padariusiais nusikaltimus. Ėjo taip atkakliai. Kęsdamas pažeminimus. Jis sugalvojo reabilitacijos centro idėją tokiems vaikams. Kaip alternatyvą įkalinimui. Nuošalioj vietoj. Su gyvuliais, gyvūnais. Kad vaikai mokytųsi užmegzti ryšį. Per juos. Su kitu žmogum. Ir su pačiu savimi. Inkūnuose mes sužinojom iki galo. Socialinių žaizdų negydo niekas. Tik žmogaus ryšys su žmogum. Gyčio projektą rėmė Danijos ambasada. Niekas neparėmė iš Lietuvos. Ir vis dėlto jis neatlaikė. Sugniužo. Kai Mindaugas apvogė Tomą. Pirmame kurse apakusį jo kurso draugą. Jie dirbo kartu. Mindaugas du kartus atėjo pas Tomą į svečius. Trečiąjį kartą išeidamas išsinešė mobilųjį. Kai policija jį atvedė akistatai. Mindaugas neištarė nė žodžio. Pirštu rodė. Kur buvo telefonas. Iš kur jį paėmė. Nepamiršo. Žinojo. Kol jis tyli. Neregiui Tomui jo nėra.

Vieną vasarą reikėjo Gytį išleisti į kelionę. Aš likau viena su jais. Penkiais vaikais. Padariusiais nusikaltimus. Mes žaidėme kvadrata. Nugriūdami iš juoko. Kepėm cukinijų blynus. Su Ženia. Jis „mokė“ mane. Kepti dviem keptuvėm. Ir ne tik. Mokė apversti blyną ore. Krestelėjus keptuvę aukštyn. Man nepavyko. Tai buvo vaikas, kurio per pusantrų metų nė karto niekas nebuvo atėjęs aplankyti. Ir dėl „bjaurumo“ neėmė į jokią stovyklą. Ženia pasakojo man viską. Apie save. Geriantį tėvą. Mirusią mamą. Dvi suaugusias seseris. Kaip jis iš kaimynų pavogė du indelius troškinio. Iš dujinės. Nepatikėjau.

– Taigi buvo labai karšta.

– Aš taip, – jis užvertė marškinių sterblę.

Pasakojo man savo vaikišką tikrovę. Kitokios neturėjo.

Kartą mes išėjome uogauti. Aš, Sania ir Ženia. Visas avietes iš artimiausių pakraščių buvom jau nurinkę. Nuėjom gal penkis kilometrus. Susėdome kalvelėje. Šnekėjomės. Ir staiga išgirdome, kad mūsų žodžius kartoja aidas.

– Teta Vanda!..

– Ženia!..

– Sania!..

– Kas tu?

– Kur tu?

– Atnešk ledų!

Sania suplojo rankomis į smėlėtą žemę ir staiga atsistojo.

– Aš nekaltas!..

Aš krūptelėjau. Tačiau per daubą atgal jau skriejo jo žodžių aidas.

Ženia pakartojo tuos pačius žodžius. Nors licėjaus prezidentas vis tiek manimi nepatikės.

Mes neatsisakėme svajonės įkurti centrą. Alternatyvą vaikų įkalinimui. Gal kas nors panorės mums padėti. Kad nusikaltę vaikai turėtų nors nedidelę galimybę pasirinkti. Tie, kurie norės kabintis gyvenimo. Kaip mažas Mindaugas. Aš negaliu pamiršti.

Nors Gytis sako. Mūsų vaikai buvo vargo vaikai. Dabar jau dirbi su tuo, kas žmoguje iš tiesų yra pikta. Teisybė. Mes vis dažniau išgirstame. Apie nebesuvokiamą vaikų žiaurumą. Nenoriu nieko supaprastinti. Protu aš suprantu. Bet širdimi. Tosios. Kuria jie prisiekdavo. Žinau. Tai neadekvatus. Iškreiptas. Ir vis tiek. Pagalbos šauksmas.

2002 m. kovas–balandis

Iš: Vanda Juknaitė, *Išsiduosi. Balsu*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015.